

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Kandidatuppsats 15 hp | Filosofi | HT 2019

Handledare: Lovisa Andén

Mellan kroppar

Om ett förenande men också förpliktigande fenomen hos
Maurice Merleau-Ponty & Donald Winnicott

In-between Bodies

About a binding but also obligating phenomenon within the theories of Maurice Merleau-Ponty & Donald Winnicott

Abstract

For phenomenology, subjective experience is essential, as is the relationship with the other. But despite these central themes, the relationship between bodies is not primary focus. Philosophical understanding of bodily encounter is lacking. It is for this reason I have put Maurice Merleau-Ponty in dialogue with psychoanalyst and paediatrician Donald Winnicott who claims that the meeting between bodies is vital. Merleau-Ponty talks about the body's relationship with the other based on an intentional act of the subject. How the body comes into being with the world. Winnicott talks about the subject as continually developing through the interaction of bodies where the intention is expressed somewhat differently. He argues that it's not always the child's intention that matters. Winnicott also claims that my own body has not always had the experience of being a separate body. There is a phase in development where the child is a subjectobject as he puts it. With no border between the other. The purpose of this thesis is to investigate the formation of subjectivity. The thesis contribution is a complement to philosophical understanding of subject-construction with the desire to point toward the responsibility of the body who has come further in life.

Keywords: Merleau-Ponty, Winnicott, Phenomenology, Developmental psychology, In-between, Transitional object, Chiasm, Intersubjectivity, Subjectivity, Consciousness

Innehåll

1 Inledning 6

Syfte och tillvägagångssätt 7

Materialets avgränsning samt disposition 8

Forskningsbakgrund 9

2 Självt I KROPPEN 11

Den levda kroppen enligt Merleau-Ponty 11

Kroppen i rummet 12

Verklighetens rörliga bidrag 14

Rummet i kroppen 15

Subjektet börjar hemifrån enligt Winnicott 18

Barnets egna kropp inklusive den andres 19

Det första icke-jag objektet 20

3 KROPP mot KROPP 22

Här där min hand *kan* röra vid din hand 24

Känslans delande mening 24

Närhet och autonomi 25

Mellanrummets utgångar 28

Spegelblicken 31

Om närheten 33

4 Avslutning 36

5 Litteratur 38

Det räcker knappt med ett liv för att en skall se hur föga originell en är, att en aldrig har varit det, att en inte skulle kunna vara det, att ingen är det: gjord av ett hoprafsat möblemang som tillhör alla andra, mängder av andra.

- Henri Michaux

1 Inledning

Eftersom det är ett naivt offer för hägringen av sitt vara-för-andra, tror barnet att föräldrarna och lärarna *är*: Barnet ser dem som de gudar de förgäves försöker vara och vars skepnader de roar sig med att anta inför dess oskuldsfulla ögon.

- Simone de Beauvoir (1992:43)

Människan är en relationell varelse. Kroppar rör sig i världen där avståndet mellan oss varierar. Vi står bredvid varandra med blickar vända mot hissdörrar väntandes på vår våning. Vi rör oss mot tunnelbanan parallellt med andra kroppar och på bänken skapas ett utrymme mellan mig och dig. Men med kroppen kan du också stå fullständigt vänd mot en annan kropp. Jag kan vilja närma mig dig. Mellan det nyfödda barnet och den omvårdande vuxna individen är närheten mellan kroppar ofrånkomlig och här är spädbarnet dessutom beroende av en vuxen kropp för sin överlevnad. Det är denna närbundna relation jag intresserar mig för i föreliggande text. Inte relationen mellan nationer, en samhällelig samvaro eller relationen generellt. Vad som undersöks är kroppar som är så nära att de kan nudda vid varandras hud. Planen är att sammanföra ett fenomenologiskt perspektiv på relationen mellan kroppar med ett utvecklingspsykologiskt och rösterna jag använder mig av är Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) och Donald Winnicott (1896-1971).

Merleau-Ponty och Winnicott var samtida men skilda åt av land och profession. Merleau-Ponty var filosof och den som etablerade fenomenologin i Frankrike. Hans huvudsakliga tema är kroppen, subjektets relation till yttre objekt samt en inre verklighet. Närheten är framträdande hos Merleau-Ponty och han talar om en ”omvändbarhet”, om kroppens förmåga av att kunna känna och bli känd på. Winnicott som var barnläkare och psykoanalytiker, levde och verkade i England och hade stort inflytande på objektrelationsteorin som kommit att beskriva individens tillblivelse genom relationer. Winnicott var empiriskt grundad och utvecklade en metod han kallade ”den standardiserade situationen” vilket innebar att han observerade relationen mellan mor och barn under förhållanden som var lika för alla. Något han gjorde under 20 års tid.¹

¹ Donald Winnicott, *Den skapande impulsen* (Stockholm: Natur & Kultur, 1993), 28

I Merleau-Pontys första arbete *The Structure of Behavior* (1942) skapar han en teori inspirerad av gestaltpsykologi och neurovetenskap som kom att ligga till grund för resten av hans filosofiska projekt. Merleau-Ponty menar att kroppen är separerad från världen samtidigt som världen är del av kroppen och i hans sena filosofi utreder han detta både och.² I *The Visible and the Invisible* (1964) undersöker han motsatspar som närhet-främmande, inre-yttre, allmänt-enskilt där bindestrecket är högst relevant: alltså gränsen *mellan* det ena och det andra. Här presenterar han en ny förståelse för relationen mellan subjekt och objekt där kroppen är sammanflätat subjekt-objekt. Ett tillstånd han kom att benämna *kiasm* men också *kött*. Köttet: kiasmen: gränsen *mellan*, beskrivs som att det inte äger en egen substans utan är möjligheternas fri-zon.

Merleau-Ponty utreder det mellanrumsliga tillståndet genom kiasmen och Winnicott utreder ett liknade tillstånd med vad han kallar *övergångsfenomen* eller *mellanrum*. Vad Winnicott bland annat redogör för genom detta, är att moderns hållande av barnet - kroppens kontakt - inverkar på barnets upplevelse av mötet dem emellan och är av utvecklade vikt. Han talar även om vikten av ett kreativt tillstånd, leken. I *Lek och Verklighet* (1971) utvecklar han teorin kring övergångsfenomenet och pekar mot att barnets relation till yttre objekt varken är inre eller yttre verklighet utan något tredje. En upplevelse som ligger till grund för individens förmåga att leva kreativt senare i livet.³

Utifrån olika perspektiv undersöker Merleau-Ponty och Winnicott mötet mellan subjekt och objekt. Merleau-Ponty kallar sammanflätningen *kiasm* och Winnicott för *övergångsfenomen*. Det är alltså detta relationella fenomen föreliggande text fokuserar på.

Syfte och tillvägagångssätt

För fenomenologin är subjektiv erfarenhet centralt, precis som relationen till den andre. Men det saknas undersökningar på vad som händer när kropp möter kropp. Vad som också saknas är fenomenologiska studier på barnet, trots att Edmund Husserl (1859-1938) och Merleau-Ponty bidragit med forskning på ämnet. I *The Child: The first Empathy* (1935) berör Husserl temat för denna uppsats, mötet mellan barn-vuxen, och säger:

The child learns from the mother to understand spoken sounds as indications, signs [. . .]. [. . .] The child involuntarily expresses sounds [. . .], the mother in turn expresses similar sounds [. . .], the child repeats, so too the mother. *What role could this play?* [. . .] The child learns first to say “mama,” “papa” as names. The mother does not say, “I am coming immediately,” “I will bring that,” but “mama comes,” “mama brings[.]”⁴

² Maurice Merleau-Ponty, *Phenomenology of Perception*, övers. Donald A. Landes (Routledge, 2013) s. X-XII

³ Donald Winnicott, *Lek och verklighet*, övers. Arne Jemstedt (Stockholm: Natur & Kultur, 2003), 9ff
Winnicott, *Den skapande impulsen*, 20

⁴ Frode Kjosavik, Christian Beyer and Christel Fricke, ed., *Husserl's Phenomenology of Intersubjectivity: Historical Interpretations and Contemporary Applications* (Routledge, 2019), 24 (min kursivering)

Varför barnet åsidosatts kan eventuellt bero på den fenomenologiska metoden som innebär att en undersökning av barnet, som behöver göras utifrån barnets horisont, tvunget utförs med forskarens vuxna perspektiv. Då studieobjektet äger en egen erfarenhet blir barn-fenomenet till ett komplext åtagande. Jeffner Allen menar dock att redan Husserl, som sägs vara fenomenologins grundare, erbjuder en metodologi som innebär att det går att närma sig barnet på barnets villkor.⁵

Kort sagt saknas filosofisk förståelse för ett kroppsnära möte vilket jag vill undersöka genom att sammanföra Merleau-Ponty med Winnicott som hävdar att kroppskontakten är livsnödvändig. Ambitionen är att låta Merleau-Pontys *kiasm* gå i dialog med Winnicotts *övergångsfenomen* för att undersöka hur ett vuxet subjekt påverkar tillblivelsens subjekt: dels ett eget men även barnets. Den självklara anledningen till varför jag närmar mig temat utifrån dem, är deras gemensamma resonemang kring mötet trots skilda vetenskapsfält. Något jag hoppas kan förenas på ett inte jämförande men utvecklande vis. Merleau-Ponty talar om kroppens relation med den andre utifrån subjektets intentionella akt. Winnicott i sin tur pekar på hur kroppen tillsammans med den andre pågående utvecklas genom kroppslig interaktion, där intentionen uttrycks något annorlunda. Hos Winnicott är det inte alltid barnets intention som är den viktiga. Winnicott hävdar dessutom att den egna kroppen inte alltid ägt upplevelsen av att vara en separat kropp. Det finns ett skede i barnets utveckling där barnet är utan gräns mot den andre, ett subjektobjekt som han uttrycker det. Vad det innebär för tillblivelsen samt subjektets framtida tillstånd önskar jag närma mig svar på.

Uppsatsens syfte är att undersöka forandet av subjektivitet. Dess bidrag är ett komplement till filosofins förståelse för subjektkonstruktionen med en önskan att peka mot ansvaret som ligger hos subjektet som kommit längre i livet. Frågeställningen är: *Hur kan en förstå mellan-mänsklighet hos Merleau-Ponty och Winnicott?* Eller mer specifikt och ännu närmare: *Hur kan en förstå kroppslig närhet hos dem?*

There will be no difference between psychology and philosophy.
Psychology is always an implicit, beginning philosophy and philosophy
has never finished its contact with facts.⁶

Materialets avgränsning samt disposition

Merleau-Ponty närmar jag mig genom *Sammanflätningen - kiasmen* och *Cézannes tvivel* i Lovtal till filosofin: essäer i urval. *Cézannes tvivel* (1945) skrevs parallellt med *Phenomenology of Perception* (1945) och har tolkats till att vara en beskrivning av Merleau-Pontys ontologiska projekt. I hans

⁵ Jeffner Allen, "A husserlian phenomenology of the child", *Journal of Phenomenological Psychology* (1976), p.164-179, Volume 6: Issue 2
Husserls "Das Kind: Die Erste Einfühlung" ("The Child: The first Empathy") är ett manuskript som troligtvis skrevs 1935.

⁶ Maurice Merleau-Ponty, *Child psychology and pedagogy. The sorbonne lectures 1949-1952* (Evanston: Northwestern University Press, 2010), 7

manuskript till *Prose of the World* (1973) ger han essän särskild uppmärksamhet och säger att han där nuddade vid teman som han i sin sena filosofi utvecklar.⁷ I föreliggande undersökning kommer *Cézannes tvivel* ha särskild relevans då den berör en preverbal aspekt av kommunikation som Merleau-Ponty hävdar är sammanlänkad med Cézannes relationer och tidiga uppväxt och därav har självklar koppling till Winnicott.

Genom hela Merleau-Pontys produktion har barnets erfarenhet varit närvarande men det är i Sorbonneföreläsningarna mellan 1949-52 som han fokuserar på utvecklingspsykologin och barnet. I *Child Psychology and Pedagogy: The Sorbonne Lectures 1949-52* är föreläsningarna översatta av Talia Welsh vilka kommer vara betydelsefulla för undersökningen. Andra viktiga Merleau-Ponty källor är *Kroppens fenomenologi* (2006) samt *Visible and Invisible* (1964). Winnicott närmar jag mig först och främst genom *Lek och Verklighet* (2003) där han utvecklar teorin om *övergångs fenomenet*. Men urval från *Den skapande impulsen* (1993) och *Det är hemifrån man startar: en psykoanalytikers essäer* (1991) kommer även de vara användbara.

Under kapitel 2: *Själv i kroppen* börjar jag med att undersöka vad en subjektiv kropp betyder för Merleau-Ponty och Winnicott. Anledningen till det är för att jag önskar förtydliga vad kroppen som är den som möjliggör mötet, innebär. Mötet i sig diskuterar jag sen i kapitel 3: *Kropp mot kropp*. Här väver jag samman Merleau-Ponty och Winnicott i en diskussion kring hur mötet mellan kroppar kan gestalta sig, hur en kan förstå ”närhet” hos dem. Därefter kommer en kortare reflektion *Om närheten* och kapitel 4 är en summerande *Avslutning*.

Forskningsbakgrund

The Embodied Chiasmic Relationship of Mother and Infant (1997) av Francine Wynn är en text som undersöker Merleau-Pontys *kiasm* i relation till Winnicotts teori kring *hållandets* funktion i den vårdande relationen mellan vuxen och barn. Vad hon fokuserar på är den kroppsliga förbindelsen mellan barn och mor: på dubbelheten av att vara sin egen men också den andres kropp. Vad Wynn önskar peka på är att, precis som barnet är beroende av modern är även modern beroende av barnet. Föreliggande text intresserar sig dock för hur den vuxnes kropp påverkar barnet.

Talia Welsh doktorerade 2002 med avhandlingen *Originary Experience: The Role of Psychology in Merleau-Ponty's Phenomenology* och har översatt Merleau-Pontys Sorbonneföreläsningar. Förutom dessa kommer jag använda *The adult-child relationship in breastfeeding and development: a Merleau-Pontian perspective on the existential and social conflicts in childrearing* (2017) skriven

⁷ Maurice Merleau-Ponty, *The Prose of the world* (Evanston: Northwestern University Press, 1973), xii

av Welsh. Här undersöker hon Merleau-Pontys tvetydigheter: dess påverkande roll i den omvårdande relationen till ett barn vilket knyter an till min frågeställning.

I *Body Images. Embodiment as Intercorporeality* (2013) har Gail Weiss med hjälp av Merleau-Ponty undersökt mellanmänsklighet och hur vi kan förstå subjektivitet i ett samhälle av kulturell påverkan. En bok som även den kommer bistå med perspektiv till föreliggande undersökning. Helena Dahlbergs *Vad är kött? Kroppen och människan i Merleau-Pontys filosofi* (2013) undersöker utifrån ett idéhistoriskt perspektiv Merleau-Pontys sena filosofi vilken ligger till grund för min studie och kommer därav vara viktig. Även delar av Lovisa Andéns avhandling *Litteratur och erfarenhet i Merleau-Pontys läsning av Proust, Valéry och Stendahl* (2017) kommer vara stödande. Särkilt kapitlet *Valéry och språkets kiasma*.

Lisa Folkmarsson Käll vars forskningsområde är kropp, kroppslighet och levd subjektivitet, har skrivit en avhandling om kroppslig och språkligt uttryck hos Merleau-Ponty, *Expressive Selfhood* (2007). Artikeln som kommer bidra med förståelse till denna uppsats är *Närhetens Intima Avstånd: Om Känslensinnet som sammanbindande och gränsdragande* (2014). Här undersöker Folkmarsson Käll närheten mellan kroppar utifrån Merleau-Pontys filosofi och har således en självklar koppling till föreliggande text. I Joel Kruegers *Merleau-Ponty on shared emotions and the joint ownership thesis* (2013) utgår han från Merleau-Pontys essä *The Child's Relations with Others* och undersöker ett förenade fenomen som enligt Merleau-Ponty innebär att barnets kropp och vårdnadshavaren är sammansmälta. Jag har tidigare nämnt att Merleau-Ponty menar att det finns en gräns mellan subjektet och den andre, men vad som framgår här är att Merleau-Ponty precis som Winnicott, anser att det finns ett stadie i utvecklingen där barn-mor är *enad* kropp. Krueger använder inte Winnicotts övergångsfenomen i utredningen, men utvecklingspsykologin. Två termer som istället är viktiga för Kruegers forskning är *affektintoning* och *exogen uppmärksamhet*.

I föreliggande utredning kommer jag även ta stöd av Alfredo Naffah Netos text *The imaginative elaboration of body functioning and maternal holding: Winnicott and the formation of the psychosoma* (2013). Här undersöker Neto Winnicotts teori kring *hållandet* med syfte att visa på vikten av kroppens närvaro i psykoanalytisk teori. Något Neto menar att Winnicott tydliggör. Då mötet mellan kroppar är uppsatsens tema kommer även Netos text bidra med perspektiv på närheten.

I *The Nature of the "In-Between" in D.W. Winnicott's Concept of Transitional Space and in Martin Buber's das Zwischenmenschliche* (2006) utreder Laura Praglin mellanrummet som jag själv är intresserad av. Vad hon gör här är att jämföra begrepp av Winnicott och Martin Buber vilket kan bidra med förståelse för likheter/olikheter även mellan Winnicott och Merleau-Ponty.

2 SjälV I KROPPEN

Jag skulle ha önskat att de vore fria från alla meddelanden, mer diskreta, mer faktiska, lämnade ensamma med sig själva.

- Rainer Maria Rilke (1995:75)

För att kunna tala om mellan-mänskligheten hos Merleau-Ponty och Winnicott behöver jag börja med att undersöka vad kropp i sig innebär för dem. Den som är utgångspunkten för att kroppar kan mötas. I detta kapitel kommer jag således redogöra för hur mina valda perspektiv definierar den subjektiva kroppen. För att förtydliga deras olika röster som ställs i dialog i nästa kapitel, delar jag upp undersökning i två delar, ett per tänkare. Frågan jag låter mig drivas av är: hur kan en förstå *kroppslighet* hos Merleau-Ponty och Winnicott?

DEN LEVDA KROPPEN enligt MERLEAU-PONTY

Kroppen är inte en sammanhopning organ och kroppsdelar. Armar, tår, ben, huvud finns där som delar av en helhet men jag erfar dem inte separerade. Istället är jag upplevelsen av hela min kropp. Kroppen är en helhetsstruktur av funktioner där kroppsdelar följer kroppsdelar och Merleau-Ponty menar att ”en förändring i någon av delarna får en åverkan på sammansättningen i dess helhet, medan helheten tvärtom förblir den samma när alla delar förändras samtidigt som relationerna mellan dem bevaras.”⁸ Han illustrerar genom att redogöra för en situation där kroppen lutar sig mot ett bord. När handen stödjer sig mot bordsytan innebär det att ryggen kröker sig fogligt efter. Ben, fötter, nacken följer med även de och detta utan att jag instruerat kroppsdelarna hur de ska göra.

Kroppen är en helhet som agerar utan att kroppsdelar behöver instrueras. En självklarhet kanske men vad Merleau-Ponty pekar på är att ”handen på bordet” är den akt som styr vad kroppen inte bara gör, men vad den *är*.⁹ Kroppens agerande är grundläggande i hans framställning av vad en subjektiv kropp innebär. Redan tidigt i sin karriär vände han sig till psykologin och neurologin för att utveckla en filosofi kring kroppens sätt att agera:

⁸ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 11

⁹ Maurice Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, övers. William Fovet (Göteborg: Daidalos, 2006), 51ff

Merleau-Ponty ville finna den filosofiska position utifrån vilken den intellektualiserade synen på beteendet, varseblivningen och kunskap kan tas ner på jorden, utan att man för den sakens skull låter den sammanfalla med sin empiriska spegelbild.¹⁰

Med hjälp av psykologin önskar han peka på beteendets ursprung vilket finns inom individen. Han talar om agerandet utifrån *situation* men också om kroppens *förutsättningar* för att kunna agera och förutsättningarna återkommer jag till och börjar med att titta på situationen han talar om.

Kroppen i rummet

Kroppen är inte enbart en fysisk form men situationsbunden menar Merleau-Ponty. Situationen där jag lutar mig mot bordet eller brer frukostmackan är händelsen som tydliggör vart kroppen är. Situationen är en kroppens markör, en händelse som definierar skillnaden mellan rummets och kroppens utsträckning. Eller annorlunda uttryckt och från kroppens perspektiv: kroppen markerar vart i rummet du befinner dig och är en rörlig form som angränsar mot väggar och tak genom den hud som håller ihop livet inom.¹¹

Vad kroppen gör i en situation är att den agerar, hela kroppen gör i ordning frukosten. Och vad kroppen specifikt gör i akten är att den riktar sig mot föremål i rummet som kroppen befinner sig i. Kroppen väljer att lägga blicken på brödet, smörkniven, osten. ”Att se, innebär inte det alltid att se någonstans ifrån?” frågar Merleau-Ponty och menar att blicken precis som tanken är en individuell akt. Blicken riktas mot ting i rummet och när den har valt ett objekt att stanna vid väver subjektet fram föremålet. Eller som han uttrycker det:

När jag fixerar det förankras jag i det, men detta blickens ”uppehåll” är bara en modalitet av dess rörelse: inuti ett föremål fullföljer jag den utforskning som nyss svävade över alla föremål, med en och samma rörelse stänger jag landskapet och öppnar föremålet.¹²

Vad han synliggör här är hur blicken på ett specifikt föremål samtidigt betyder att föremålets omkringliggande verklighet får ett annat fokus. Den får en perifer status när blicken har placerats vid något särskilt. Han menar inte att verkligheten övriga ting försvinner men de får annan innebörd för subjektet. Synen är en ”dubbelsidig akt” menar Merleau-Ponty. Samtidigt som blicken låter ett visst föremål få mening blir andra föremål samtidigt satta på distans. Det här är det levda perspektivets ”horisont” varifrån kroppen erfar verkligheten. Utifrån kroppen fäster du blicken på

¹⁰ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 11

¹¹ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 13ff

¹² Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 13

ting utanför din egen kropp där blicken blir till redskap för att undersöka något närmare som han säger. Ett redskap som äger makten av att kunna av-slöja världen omkring sig.¹³

Men vad händer om föremålet som subjektet väljer att se på är ett annat subjekt som äger en egen individuell blick? En blick som även den kan läsa av föremål utifrån sin egen horisont. Vad händer när två blickar möts: när två ”maktperspektiv” ställs inför varandra? Vems blick är det som avslöjar vem och hur blir det med blickens makt här? I *The Invisible of the Flesh* av Luce Irigaray som är en kritisk kommentar till Merleau-Pontys *Sammanflätningen - kisamen*, argumentera hon för att kroppar äger en förinställd blick. Hon menar att det finns en nedärvd patriarkal syn och en kvinnlig kropp som är inställd på att bli sedd på ett visst sätt. Hon menar att Merleau-Pontys filosofi tar vid där kroppar redan är könade och att han därav talar om kroppens förhållande till världen på ett otillräckligt sätt. Dels förbiser han möjligheten till en likvärdig sammanflätning med världen menar Irigaray, men han drar dessutom sammanflätningen för långt när han talar om den som gränslös. Eller som Weiss förklarar det: ”fails to acknowledge differences that are nonreversible, such as the sexually specific differences between maternal and nonmaternal, female and male bodies.” Weiss påpekar att hon tror att Merleau-Ponty skulle ha opponerat sig emot Irigarays kritik på grund av sitt engagemang i barnets tidiga utveckling och psykologi.¹⁴

Merleau-Ponty själv menar att vi: ”must stop talking about the child’s `nature`...To say at birth `It is a boy` or `it is a girl` is to say almost nothing at all” och hänvisar till antropologiska studier som inte baserar manligt-kvinnligt på yttre faktorer såsom kön, utan pekar på att maskulint-feminint beteende är element som varje enskild individ äger *inom* sig. Welsh uttrycker det som att: ”Merleau-Ponty describes this as a `force field` in which the individual lives which has every moment containing a certain `particular nuance of masculinity or femininity`.” Vad Welsh också framhåller är att Merleau-Ponty menar att individen varken är kulturellt eller psykologiskt konstruerad, utan att kroppen är delaktig i en ”webbed causality”. Individen är involverad i ett komplext system där platsen på jorden och samtiden - bland annat - spelar roll för kroppens tillblivelse.¹⁵

Det går att argumentera för att Merleau-Pontys filosofi ingående uppmärksammar de redan bestämda kropparna som blivit till med blickar: kön: kultur: miljö och att han dessutom önskar peka mot en liknade kritik Irigaray påtalar. Vad Merleau-Ponty möjligtvis inte gör är att definiera sin fenomenologi och låsa den vid att önska det ena eller andra. Han har istället lämnat den öppen för andra att tolka vidare mot något nytt.

¹³ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 14

¹⁴ Gail Weiss, *Body Images. Embodiment as Intercorporeality* (Routledge, 1999), 121ff

¹⁵ Talia Welsh, ”The adult-child relationship in breastfeeding and development: a Merleau-Pontian perspective on the existential and social conflicts in childrearing”, *Phenomenology and the Cognitive Sciences* (2017), 16:649–659, 650ff

Verklighetens rörliga bidrag

Kroppen brer mackan utifrån ett medvetet beslut att göra det, tillsammans med kroppens förmåga att motoriskt veta hur det ska gå till utan att medvetandet behöver instruera kroppen. Men det finns även något annat som händer med kroppen där den erfar vilken situation som helst.

Psykologiska och fysiologiska förklaringar kring kroppens sätt att vara i världen är otillräckliga menar Merleau-Ponty. Något han utreder genom fantomlemmens fenomen. Trots att en arm inte finns kvar efter en amputation kan individen trots det uppleva den vid kroppen. Personen kan känna smärta och vid en hälsningsrit instinktivt välja att sträcka fram en arm som inte längre finns. Vad är det som möjliggör detta? Merleau-Ponty pekar på att det inte räcker med att fysiologin bevisar att armen inte finns eller att psykologin förklarar hur nervbanornas funktion fortfarande är aktiva trots att armen är borta. Vad han istället gör är att visa på en paradox: att *en arm som inte fysiskt existerar* kan upplevas *och förnuftet som förstår att den inte finns trots allt inte kan göra så att upplevelsen av armen försvinner*. Det här är en av Merleau-Pontys illustrativa tvetydigheter kring kroppens sätt att vara-i-världen. Han visar här på ett tillstånd som inte går att beskrivas med psykologiska termer eller somatisk redogörelse utan *är* något tredje. Kroppen befinner sig i världen även utifrån ett *upplevt* perspektiv som inkluderar den psykiska och fysiologiska beskrivningen.¹⁶ Enligt Merleau-Ponty är det här människans existentiella grund.¹⁷

Kroppen är ”indragen i” verkligheten och agerar medvetet-omedvetet där även situationen i sig har betydelse för kroppens agerande menar Merleau-Ponty. Situationer avlöser varandra: du kliver in och ut i olika rum. I situationen parerar du eventuella hinder och ser till att gå ut genom ytterdörren och ingen annan dörr när parken är ditt intentionella objekt. Situationen som kroppen befinner sig i genererar meningsfulla handlingar där den ”geografiska miljön” med andra ord påverkar beteendet. Vad Merleau-Ponty synliggör här, är att den intentionella akten styrs både inifrån men också av något utanför kroppen. Parken har du som medvetet mål och på vägen dit kan vad som helst hända. För vad som dyker upp runt hörnet kan du inte på förhanden veta. Nallen du trampade på nu låg exempelvis inte på vardagsrumsgolvet igår. Rummets oförutsedda bidrag till situationen pekar även det mot medvetandets oförmåga. Att vara i en situation innebär att kroppen med sin inre intention befinner sig i en yttre verklighet som ligger utanför subjektets kontroll.

Kroppen kan inte styra den yttre verkligheten med ett förnuft men behöver ständigt reagera på situationen kroppen befinner sig i. Vad Merleau-Ponty framvisar är att det finns en improvisatorisk aspekt av situationen. Improvisation kan förklaras som att något framförs utan förberedelse och en

¹⁶ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 26ff

¹⁷ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 38ff

person som använt termen för att tänka Merleau-Pontys filosofi vidare är Bronwyn Preece. Hon förklarar det som att "Merleau-Ponty's phenomenology must be embodied and experienced with a consciousness, an alertness and perceptive awareness of the *act* of engagement." Kroppslighet innebär spontant agerade där engagemanget framhävs av Preece. Engagemang som kan beskrivas som "konkret förbindelse" men också med ord som "åtagande" och "förpliktelse". Preece menar att Merleau-Ponty kan hjälpa oss förstå vår kroppsliga förbindelse med den andre och synligöra hur världens performativa aktörer pågående agerar och re-agerar.¹⁸

Rummet i kroppen

Kroppen närmar sig föremål och föremålet får innehåll genom blickens uppehåll vid tinget menar Merleau-Ponty. Men vad som också läses in i föremålet är kontexten det befinner sig i. Jag ser på skorna i hallen genom hatthyllan, dörrmattan, taklampan: *skorna* får innehåll genom resten av rummet menar Merleau-Ponty.¹⁹ Seendet är ett typ av system och han jämför seendets rumsliga perspektiv med tid. Skorna du ser nu fanns igår för beskådan och kommer finnas även i morgon. Föremål har ändlighet men när du lägger ögonen på ett ting just precis nu finns det i tiden och består därigenom även av dåtid och framtid. Merleau-Ponty låter tiden förankras vertikalt genom den uppräta kroppen som är den som upplever skorna. Min egna kropp någonstans mellan födelse och död är i världen på sitt sätt, med sitt landskap utanför fönstret, sin eventuella eller obefintliga bostad: kök, säng och kulturella sammanhang som påverkat/påverkar kroppen att se på ett visst sätt. På vilken plats, hur och när i tiden vi föddes, kan vi inte bestämma men vi har löpande genom livet möjlighet att förändra vår utgångspunkt menar Merleau-Ponty.²⁰

Den personliga existensen är periodisk och när detta tidvatten ebbar ut *kan beslut bara ge mitt liv en tvungen betydelse*. Själens och kroppens sammansmältning i handlingen, den biologiska existensens sublimering till en personlig existens, den naturliga världens sublimering till en kulturell värld, blir både *möjliga* och *vanskliga* genom vår upplevelses tidsstruktur.²¹

Men dessa ögonblick kan bara vara ögonblick.²²

¹⁸ Bronwyn Preece, "The Eco-Improvisatory-Theatre of Merleau-Ponty's Phenomenological Narrative", *Phenomenology & Practice*, Volume 7, No. 2 (2013), pp. 61-77

¹⁹ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 15

²⁰ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 116-125

²¹ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 35 (min kursivering)

Sublimering inom psykologin beskrivs som en omedveten process där driftsenergi blir till en prestation som egot värdesätter och som oftast är socialt accepterat. Det är en av människans flera försvarsmekanismer som används för att omvandla en förbjuden impuls till ett accepterat beteende, dels för andra men även för den egna självbilden. Nietzsche (1844-1900) sägs vara den som ligger till grund för dagens psykodynamiska teori då det var han som tydliggjorde kopplingen mellan psykets impulser och försvarsmekanismer. Det var han som underströk drifternas instinktiva sublimering. Nietzsche kallade instinkten för "detet" vilket inspirerade Freud till hans användning av "the id".

²² Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 34

Föremål ses på med din kropp utifrån din ”horisontstruktur” som han uttrycker det. Något som innebär att föremålet ses med en individuell blick som upplevt dåtiden men även är den som har önskingarna om en framtid. Utgångspunkten för synen på yttervärlden är alltså din och föremål utanför din kropp måste förstås som något som finns där för dig att uppleva menar Merleau-Ponty. ”Vi måste återfinna föremålets ursprung i själva kärnan av vår upplevelse.”²³ Det är jag som lägger blicken på boken i hyllan för att vända mig mot en egen situation. Att se innebär med andra ord att du ser med kroppens erfarenhet, där kroppen fungerar som ett typ av ”filter” inför föremålet du lägger blicken vid. Och att se innebär dessutom att ”se” med fler sinnen än synen enligt Merleau-Ponty. Synen är inget separat instrument för kroppen att använda utan är precis som kroppsdelarna sammanlänkat med övriga sinnen.

Det är genom våra olika sinnen - i samspel, som vi får ”tillgång till föremålet.”²⁴ I *Cézannes tvivel* talar Merleau-Ponty om situationen Cézanne befinner sig vid när han målar och här inte bara ser han objektet han överför till duken. När han målar upplever han även dess taktila kvaliteter såsom något skrovligt eller lent. Här målas till och med objektens doft enligt Cézanne själv.²⁵ I psykologin finns termen *amodal perception* som förklarar kroppens uppfattningsförmåga. Om vi enbart ser delen av säg ett bord, förstår vi helhetsstrukturen. Hjärnan ”lägger till” information vi inte har. På samma sätt uppfattar människan världen som en sammanhängande helhet trots att vi bara erfar en del och när vi lyssnar på en musikslunga som avbryts kan hjärnan fortsätta ”spela upp” melodin.²⁶ Detta är en förmåga vi har med oss från födseln och som gör att vi kan omvandla och överföra information från ett sinne till ett annat. Exempelvis kan ett spädbarn som aldrig sett en napp, efter att ha sugit på den med ögonbindel, vid ett senare tillfälle urskilja den med synen.²⁷

Att se innebär att du kan höra, känna, smaka och även känna doften av ett föremål samtidigt menar Merleau-Ponty. Men sinnesförmågan kan vara nedsatt på grund av exempelvis skada och därav påverka kroppens helhetsupplevelse som han säger. Merleau-Ponty påpekar att även trötthet kan inverka på upplevelsen av föremål och säkert är vi många som upplevt svårigheten med att ”se helheten” när du precis klivit ur sängen. Det tar några minuter innan synen acklimatiserats till den nya dagen och fullständigt kan se. Och säkert har vi alla blivit distraherade någon gång som till exempel av ljud i köket när du försöker skriva en uppsats i vardagsrummet för att igen vända mig mot en egen situation. Sinneserfarenheten - din uppmärksamhet på yttervärlden, kan påverkas av

²³ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 18

²⁴ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 21

²⁵ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 113

²⁶ *Auditory Scene Analysis - The Perceptual Organization of Sound* är en bok av Albert Bregman om ljud där han presenterar flertalet teorier kring hörselsinnet. Bland annat talar han om barnets förmåga att redan som nyfödd kunna urskilja och önska imitera moderns röst. Trots att barnet upplever ljuden av hela sin omgivning urskiljer barnet moderns röst som något särskilt och gör denna till en viktig ljudkälla.

²⁷ Daniel Stern (1934-2012) var psykiatriker/ psykoterapeut och en av de främsta forskarna inom självpsykologi och spädbarnsforskning. Precis som Winnicott var han empiriskt grundad. I *Spädbarnets interpersonella värld (1985)* redogör han för den amodala perceptionens funktion.

olika anledningar menar Merleau-Ponty och vad han pekar på i och med detta är att yttervärlden finns där ”i-sig” för oss att uppleva, men vårt inre påverkar hur yttervärlden upplevs. Objektiv empirism är således inte möjlig enligt Merleau-Ponty vilket också är en kritik han genomgående driver. Eller som han säger:

Den ”psykofysiska händelsen” är alltså inte längre en typ av ”mundan” kausalitet, hjärnan blir platsen för en gestaltning.²⁸

Merleau-Ponty uttrycker det som att ”material är ’laddad’ med sin form” och menar att när den egna kroppen varseblir äger upplevelsen rum *inom* individen. Yttre verklighet behövs för reaktionen inom, där stenen, stolen eller andra ting blir erfarna utifrån kroppens tidigare erfarenhet. Just den här stenen påminde exempelvis om min tid i Tokyo. Men vad händer som sagt mellan kroppar som möts? Vad händer med vår separata varseblivning då? Stenen som fick mig att sammanblandas med ett minne valde jag att lämna kvar i väggkanten. Men vad händer i mötet mellan kroppar där även du har en vilja? Av att kanske vilja umgås ett tag till. Eller mellan kroppar som inte valt varann utan måste vara nära?

Där kroppar möts med separata medvetanden kan du berätta för mig om din erfarenhet och jag kan försöka få dig att se något som jag ser det. Vi kan dessutom påverka varandras upplevelse utan att vara medvetna om det. Merleau-Ponty talar om den delande erfarenheten med hjälp av två vänner som ser ut över ett landskap där den ena försöker göra den andre uppmärksam på något. Tillslut ser de samma sak. Efter ett tag *delar* de erfarenhet men trots det med separata upplevelser eftersom jag aldrig kan veta vad du upplever som Merleau-Ponty uttrycker det. ”Inte heller finns det någon anledning att grunda den i vår gemensamma delaktighet i samma intellektuella medvetande, eftersom detta vore att upphäva medvetandets oavvisliga pluralitet” som han säger. Och det är här Winnicott kan fördjupa Merleau-Pontys tänkande. Winnicotts utvecklingspsykologi visar nämligen på ett stadie där barnet *är* den vuxnes medvetande. På ett delat medvetandetillstånd som inte upphör existera utan fortsätter vara möjligt resten av livet.²⁹

Eller mer korrekt vore det kanske att säga att det här finns utrymme för vidare forskning utifrån Winnicott *och* Merleau-Ponty. För Merleau-Ponty som utvecklade sin filosofi med psykologins hjälp och intresserat sig för barnets utveckling, har liknande tankar som Winnicott. Welsh påpekar att Merleau-Ponty ansåg att den psykoanalytiska teorin drev två spår, där det smala spåret fokuserade på inre drifteori som orsak till ett vuxet beteende. Merleau-Ponty menar i likhet med Winnicott, att

²⁸ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 21ff

²⁹ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 68ff

detta synsätt är otillräckligt då barnets omgivning påverkar och dessutom ser olika ut beroende på vart i världen barnet växer upp.³⁰ Ett bredare synsätt innebär enligt Merleau-Ponty, att det omedvetna inte är undertryckta minnen som ett vuxet subjekt kan ”plocka fram” i analys (alternativt omedvetet leva utifrån). I likhet med objektrelationsteorin som Winnicott representerar, anser han att upplevelsen här och nu kan påminna om tidigare erfarenheter och härigenom förändras. ”The notion of the unconscious is replaced by the notion of ambivalence” menar Merleau-Ponty där det undermedvetna alltså inte är ouppnåeligt utan något individen: dock med ansträngning, kan identifiera utifrån en nuvarande situation och förändra om så önskas.³¹

Det finns likheter mellan psykologin som Merleau-Ponty drev och Winnicott. Vad Winnicott dock kompletterar med, förutom psykologiämnets fullständiga fokus, är empirisk forskning vilket Merleau-Ponty saknar. I nästa avsnitt presenteras Winnicott närmare.

SUBJEKTET BÖRJAR HEMIFRÅN enligt WINNICOTT

Under ett av Brittiska psykoanalytiska föreningens möten 1940 uttrycker Donald Winnicott följande fras som blivit flitigt citerad i litteratur om hans liv och arbete: ”Det finns inte något sådant som ett spädbarn, med betydelsen naturligtvis att så snart man ser ett spädbarn ser man också moderlig omvårdnad och utan denna skulle det inte finnas något spädbarn.”³² Winnicott menar att barnet i början av livet är ”absolut beroende” av en vuxen kropp vilket kanske är självklart. Men *hur* tidiga relationer påverkar är inte lika självklart och detta är något som utvecklingspsykologin och däribland Winnicott fokuserar sin forskning på.³³

Utvecklingspsykologins psykodynamiska perspektiv menar att människan motiveras av psykiska inre reaktioner *samt* av relationer till yttervärlden. En teori som kommit att beskriva detta dubbla samspel är objektrelationsteorin där Winnicott är en av förgrundsgestalterna. Winnicott ingick i den *Brittiska psykoanalytiska föreningen* som bestod av ett trettio-tal psykoanalytiker och tog bland annat intryck av Melanie Klein (1882-1960) som även hon ingick här.³⁴

Objektrelationsteorin drar ingen skarp gräns mot andra psykoanalytiska teorier, men innebar ett paradigmskifte när den etablerades. Den stora förändringen var att fokus skiftades från drifternas inverkan på individen, till relationens betydelse för psykisk utveckling. Objektrelationsteorin

³⁰ Winnicott hävdar till och med att i en familj med fler barn har varje barn en *egen* moder och därav en unik erfarenhet av sin barndom.

³¹ Welsh, ”The adult-child relationship in breastfeeding and development: a Merleau-Pontian perspective on the existential and social conflicts in childrearing”, 650

³² Winnicott, *Den skapande impulsen*, 145

³³ Winnicott, *Den skapande impulsen*, 16, 162

³⁴ Även Merleau-Ponty inspirerades av Klein men tog främst intryck av George Polizer (ur *Child Psychology and Pedagogy. The Sorbonne Lectures 1949-1952*, s. xi)

betonar att tidiga relationer och en social miljö påverkar utvecklingen men understryker individens förmåga att fortlöpande ”använda sig av objekt för sin egen intrapsykiska utveckling”³⁵ och pekar således mot en förändringspotential som även Merleau-Ponty påtalar.

Efter en kort introduktion av objektrelationsteorin går jag nu in på Winnicotts arbete. Ett arbete som till stora delar handlar om *hållandet* av barnet.

Barnets egna kropp inklusive den andres

Moderns viktigaste uppgift är att befinna sig i relation till barnet och hennes näst viktigaste uppgift är att avvänja barnet samma relation, vilket i en sund utveckling sker gradvis och aldrig fullständigt upphör enligt Winnicott.³⁶ Inom utvecklingspsykologin talas det om *motivation* som en drivkraft vars syfte är att tillfredsställa människans behov av närhet till andra. *Relatedness* är ett begrepp som beskriver detta. I motsats till behovet av närhet har människan även behov av att upprätta en egen identitet och detta beskrivs med *self-definition*. *Relatedness* och *self-definition* är behov med motsatta funktioner: som knyter an och släpper taget om andra. Motivationssystemet ingår i anknytningsteorin vilket är ett kunskapsfält som introducerades med John Bowlby (1907-1990). Bowlby menar att barn är ”genetiskt förprogrammerade” till att knyta an till sina första vårdande relationer med det evolutionära syftet att hålla barnet vid liv. Och i likhet med Winnicott menar Bowlby att våra första relationer ligger till grund för hur vi fortlöpande förhåller oss till andra.³⁷

Ur ett neurobiologiskt perspektiv innebär därför anknytningen att föräldern fungerar som barnets ställföreträdande hjärnbark (cortex) under tiden som barnets egen hjärna utvecklas färdigt.³⁸

I början av livet är barnet sårbart och fullständigt beroende av en omgivning. ”När spädbarnet är fött, befinner det sig i samma position som en astronaut som skjutits ut i yttre rymden utan någon rymddräkt” med Esther Bicks ord.³⁹ *Jag* är under någon annans våld för att låta så dramatisk som det faktiskt är.

Den första tiden är spädbarnet oförmögen att förstå att andra kroppar existerar utanför den egna kroppen menar Winnicott.⁴⁰ Något han förklarar med att barnet är ett subjektobjekt: alltså dess egna

³⁵ Leif Havnesköld och Pia Risholm Mothander, *Utvecklingspsykologi* (Stockholm: Liber, 2009), 60

³⁶ Winnicott, *Lek och verklighet*, 31ff

³⁷ Havnesköld och Risholm Mothander, *Utvecklingspsykologi*, 181

³⁸ Tor Wennerberg, *Vi är våra relationer: om anknytning, trauma och dissociation* (Natur Kultur Akademisk, 2010), 83

³⁹ Arne Jemstedt, ”Det potentiella rummet - platsen för mötet mellan inre och yttre verklighet”, *Yttre och inre rum - Svenska psykoanalytiska föreningens skriftserie* nr 3 (1999), 87

⁴⁰ När Winnicott talar om det minsta barnet gör han det genom begreppet ”infant” men använder det annorlunda än till exempel Freud som använder det på barn som är äldre än de Winnicott syftar till. För Winnicott är spädbarnet inne i den period ”som föregår förmågan att tala” och hänvisar till latinets *infans* som ”betyder stum, alltså icke-talande” [...] ”Vad det handlar om är alltså en period under vilket barnet är beroende av en modersomvårdnad som framför allt bygger på moderns empati och inte på att hon förstår något som uttrycks eller skulle kunna uttryckas verbalt” (min kursivering). (Winnicott, *Den skapande impulsen*, 146f)

kropp och något yttre i samma kropp. Joel Krueger uttrycker det som att spädbarnet "lacks the inhibitory resources to keep the caregiver *out* of her experience".⁴¹

När spädbarnet signalerar hunger och får bröstet, upplever barnet att den "skapat" bröstet.⁴² Winnicott förklarar fenomenet, som baseras på barnets inre drifter i samspel med yttre verklighet, som att barnets upplevelse är en *illusion*. "Det härstammar från den yttre verkligheten ur vår synvinkel, men inte ur barnets. Inte heller kommer det från den inre verkligheten; det är ingen hallucination."⁴³ En hallucination är hjärnans konstruktion utan behov av yttre stimuli, medan illusionen behöver yttervärlden för kunna uppstå. Laura Praglin uttrycker det som:

The transitional objects preserve the illusion of symbiosis with the mother. "thus allowing the infant the illusion that what the infant creates really exists."⁴⁴

Barnets första möten med yttre objekt blir till *inre* objektrelationer. En relationell händelse som en vuxen kropp rationellt förstår är relationen till något yttre, upplever barnet som en inom-varande relation. Den yttre verkligheten *är* barnets inre: "the infant and caregiver function as a coupled social system" för att tala med Krueger.⁴⁵

Det första icke-jag objektet

Från det att barnet är fött börjar utforskningen av verkligheten där processen bland annat handlar om att lära sig förstå "icke-jag" objekt. Tidigt börjar barnet undersöka objektens egenskaper och inleder objektrelationer som ofta börjar med att barnet gör handen till objekt genom att stoppa den i munnen och fortsätter via upptäckten av nallen till att inkludera även modern till att bli objekt.

För att objekt ska kunna upplevas som yttre behöver barnet "förstöra" den inre objektrelationen menar Winnicott. Den som jag redogjorde för i avsnittet innan. Det här är en process som sker genom upprepade försök och innebär en risk för barnet eftersom modern, som också är ett objekt, genom separation "lämnar barnet". Psykiatern och psykoanalytikern Johan Cullberg som skrivit inledningen till *Lek och Verklighet* uttrycker det på följande sätt:

Detta ständiga förstörande av de inre (subjektiva) objekten blir bakgrunden till den verkliga kärleken till det objekt som individen inte kan utöva någon allsmäktig kontroll över.⁴⁶

⁴¹ Joel Krueger, "Merleau-Ponty on shared emotions and the joint ownership thesis", *Continental Philosophy Review* 46/4 (December 2013), 521

⁴² "Bröstet" innefattar även mat via flaska hos Winnicott (Winnicott, *Lek och verklighet*, 33)

⁴³ Winnicott, *Lek och verklighet*, 25

⁴⁴ Laura Praglin, "The Nature of the "In-Between" in D.W. Winnicott's Concept of Transitional Space and in Martin Buber's das Zwischenmenschliche", *The University of Northern Iowa Journal of Research, Scholarship, and Creative Activity*, Volume 2, Issue 2 (Fall 2006), 3

⁴⁵ Krueger, "Merleau-Ponty on shared emotions and the joint ownership thesis", 516

⁴⁶ Winnicott, *Lek och verklighet*, 11

Barnets process av att frigöra sig från inre objektrelationer ligger till grund för möjligheten till ”den verkliga kärleken” påtalar Cullberg. I *The Capacity to Care: Gender and Ethical Subjectivity* argumenterar Wendy Hollway som tagit intryck av Winnicott, för att autonomi inte betyder ”total independence or impermeable boundaries” men är förutsättningen för en omsorg som baseras på våra olika behov. En omsorg som med andra ord innebär att den som utför omsorgsfulla handlingar inte blandar ihop sina egna behov med andras.⁴⁷

För att underlätta övergången från inre till yttre verklighet använder sig barnet av så kallade *övergångsobjekt*. Nallen, snibben, snuttefilten är föremål barnet använder för att göra ”inre” objekt till yttre objekt. Föremålet får utstå allt från kärlek till hat och det är barnets *användning* av objektet som är viktigt här, inte föremålet i sig eller rationella tolkningar av vad som sker menar Winnicott. I förstörelseprocessen går barnet från subjektobjekt till att bli subjekt-objekt, vilket innebär att barnet utvecklar förståelse för separationen mellan dess egna och andra kroppar.

De tidigaste relationerna ligger till grund för förmågan/oförmågan av att befinna sig i en process mellan ”förening och avskildhet” menar Winnicott.⁴⁸ Det är nu som barnet lär sig förstå förhållandet mellan närhet och autonomi som han säger.

Sammanfattningsvis har vi sett att den subjektiva kroppen hos Merleau-Ponty varseblir verkligheten utifrån kroppens unika förutsättningar i situationen här och nu. En skulle kunna uttrycka det som att kroppslighet hos Merleau-Ponty är kroppens förmåga av att *kunna* vara i världen och innebär ett relaterande till något yttre men också kroppens inre. Mötet mellan subjektet och yttre objekt innebär ett individuellt upplevelsetillstånd och trots att subjektet är del av världen finns det en särskiljande gräns mellan dess själv och andra menar Merleau-Ponty. Vad som blir tydligt hos Winnicott å andra sidan, är att subjektiv kroppslighet inte alltid är enbart den egna kroppen. Det finns ett stadie i barnets utveckling där barnet upplever sig vara den andre. Barnets kropp utvecklas dock till att bli sig själv vilket är en process som äger rum tillsammans med yttre objekt där även omvårdande vuxna är objekt. En process där barnet använder objekten för att lära sig förstå vart sin egen och andras kropp börjar/slutar. Och här är *användningen* som sagt av vikt för att komma åt förståelse. Barnet måste få *uppleva* processen utan *rationella* förklaringar menar Winnicott.

⁴⁷ Wendy Hollway, *The capacity to care. Gender and ethical subjectivity* (Routledge, 2006)

⁴⁸ Winnicott, *Lek och verklighet*, 9ff

3 KROPP mot KROPP

En hund har tittat på dig, du tar ansvar för denna blick. Ett barn har gripit tag i din hand, du tar ansvar för denna beröring.

- Martin Buber (2008:53)

Om kapitlet *Själv i kroppen* primärt berörde en inre verklighet, det vi kallar *själv* och hänvisar till när vi säger ”jag känner mig inte som mig själv idag”, är det kroppens relation till en yttre verklighet som undersöks här. Eller mer bestämt mötet mellan kroppar. I detta kapitel går jag närmare in på barnets första relation och på vad som sker när vuxna individer som varit barn, möts. När vi är nära varandra idag, vad är det som händer mellan oss då? är en fråga jag guidas av.

Merleau-Pontys filosofi behandlar människans obestämbara tillstånd i världen. Ett vara som grundar sig på upplevelsen och föregår vetenskapen. Han pekar genomgående mot situationen här och nu som utgångspunkt för kroppens agerande och visar med ingående analyser att individen *kan*. Att kroppen agerar och relaterar i och *med* världen. Relationen till en omkringliggande verklighet samt motsättningarnas nödvändighet är ett tema Merleau-Ponty genomgående arbetar med och i det planerade verket *Vara och värld*, som på grund av hans tidiga död inte kunde färdigställas, skulle han utveckla en ontologi som visade på olikheternas sammanflätning. I arbetsanteckningar som publicerats efter hans död, blir kiasmen det begrepp han använder för att förklara mötets icke-dualitiska ontologi.⁴⁹ Lovisa Andén förklarar begreppet som att:

Med kiasmen beskriver han förhållandet mellan det seende och det synliga som ett överkorsande: de är *ömsesidigt beroende av varandra* och seendet blir möjligt genom ett utbyte mellan den som ser och det som ses.⁵⁰

Kiasmen innebär att jag som ser behöver något att lägga blicken vid för att *vara* seende. Jag och den andre står i ömsesidig förbindelse där vi delar behovet av att mötas. Relationen till den andre konstituerar mig och samtidigt dig. Mötet med en omkringliggande verklighet av föremål och andra

⁴⁹ Lovisa Andén, *Litteratur och erfarenhet i Merleau-Pontys läsning av Proust, Valéry och Stendahl*. 201 pp. (Uppsala: Department of Philosophy, Uppsala University, 2017), 160

Arbetsanteckningarna ”som är slumpmässigt utvalda och inte representativa för verket” med Andéns ord, är de som publicerats under titeln *The Visible and Invisible* av Claude Lefort.

⁵⁰ Andén, *Litteratur och erfarenhet i Merleau-Pontys läsning av Proust, Valéry och Stendahl*, 161 (min kursivering)

kroppar är fundamentalt hos Merleau-Ponty, men trots det utreder han inte kroppens agerande *mot* en annan kropp mer ingående. Han frågar oss förvisso: ”Men varför skulle denna allmänhet som åstadkommer min kropps enhet inte öppna mot de andra kropparna? och säger vidare:

Också handskakningen är omvändbar, jag kan känna mig berörd lika väl och på samma gång som jag berör och förvisso finns det inte något stort djur vars organ skulle vara våra kroppar på samma sätt som händerna, ögonen är det för var och en av dem. Varför skulle synergien inte finnas mellan olika organismer om den är möjligt inuti var och en? *Deras landskap slingras samman*, deras handlingar och passioner avpassar sig fullständigt till varandra: *detta är möjligt så snart man upphör att ge tillhörigheten till ett och samma ”medvetande” som ursprunglig definition* av förnimmandet, utan tvärtom förstår detta som det synligas återvändande till sig själv [...] ⁵¹

Vad ovan citat gör enligt min mening, är att peka på springan i Merleau-Pontys fenomenologi där Winnicotts utvecklingspsykologi kan komma in och komplettera med förståelse för vad som händer när kropp möter kropp: kring kroppars delade medvetande. Vad Winnicott bidrar med som jag ser det, är att visa *hur* ”kroppars landskap slingras samman” trots att kroppen inte beslutat sig för att möta dig mer eller mindre öppet. Närheten mellan oss innebär en ofrånkomlig in-verkan: jag i dig/du i mig. När vi möts skapas ett upplevelsetillstånd som innebär att separata kroppar upplever den andres erfarenhet och därav skulle kunna förstås som en kropp: ett medvetande. Winnicott synliggör detta genom övergångsfenomenet: när han talar om barnets erfarenhet av att vara ett subjektobjekt vilket sker i stadiet när barnet ännu inte förstår att finns en separation mellan den egna och andra kroppar. Men även Merleau-Ponty berör barnets sammanblandande tillstånd. I essän *The Child's relation with others*⁵² talar han i likhet med Winnicott, om att barnet ur fenomenologiskt hänseende delar *samma* upplevelse som vårdnadshavaren. Krueger förklarar tillståndet som att: ”The emotion of the caregiver is thus a constituent part of the infant's emotional experience.”⁵³

Barnets tidiga barn-vårdnadshavare relation innebär en ”phenomenal undefferentiation”⁵⁴ vilket är ett vara-tillstånd som dock inte upphör existera när barnet blir äldre. En begrepp som beskriver människans fortsatta förmåga att leva sig in i den andres erfarenhet, är *mentalisering*. Mentaliseringsteorin som vuxit fram ur psykologiska teorier såsom utvecklingspsykologin och anknytningsteorin, beskriver en mänsklig förmåga av att kunna förstå den andres inre verklighet. Merleau-Ponty är inte av motsatt åsikt utan talar också han om kroppens fortsatta förmåga att dela erfarenhet, om ”hans och min kropps samstämmiga verksamhet.”⁵⁵ Krueger påpekar att vad Merleau-

⁵¹ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 266 (min kursivering)

⁵² Maurice Merleau-Ponty, ”The Child's relation with others” trans. William Cobb, *The primacy of perception* (ed. James Edie), 96-155. (Evanston: Northwestern University Press, 1964).

⁵³ Krueger, ”Merleau-Ponty on shared emotions and the joint ownership thesis”, 521

⁵⁴ Krueger, ”Merleau-Ponty on shared emotions and the joint ownership thesis”, 514

⁵⁵ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 266

Ponty menar är att "I seize the other's psyche only indirectly, mediated by its bodily appearance".⁵⁶ Vårt delade medvetande är indirekt. Trots att vi kan dela erfarenhet upplever jag i min egna kropp enligt Merleau-Ponty. Det är med avstamp ur dessa tankar, att en delad erfarenhet *självklart* är separata upplevelser, som utvecklingspsykologin kan bidra med förståelse för att mötet mellan oss tvärtom kan innebära en svårighet att stanna kvar vid den egna kroppens upplevelse.⁵⁷ Vad Winnicott gör enligt min mening, är nämligen att tydliggöra att närheten mellan kroppar innebär att du och jag - *problematiskt delar samma värld* för att kommentera Merleau-Ponty.⁵⁸

Det är den "problematiske" sammandrabbningen mellan kroppar som detta kapitel kretsar kring. Jag börjar med att utreda mötesögonblicket där jag fokuserar på *blicken, mellanrummet, närhet-autonomi* samt en *känslomässig inställning*, vilket är teman Winnicott och Merleau-Ponty delar och fortsätter med en reflektion om närheten. Som kompletterande röst till detta kapitel introducerar jag Simone de Beauvoir (1908-1986) vars filosofi återkommande berör barnet och som varit viktig för Merleau-Pontys egna tänkande.⁵⁹ Hon blir naturlig länk mellan Winnicott och Merleau-Ponty.

HÄR DÄR MIN HAND kan RÖRA VID DIN HAND

Känslans delade mening

Mellankroppslighet är ett begrepp Merleau-Ponty använder för att beskriva relationen mellan kroppar. En intersubjektiv erfarenhet som innebär mötet i sig men också att subjektet förstår att det ingår i världen även som objekt. Här där vi möts är jag medveten om att vi möts som olika individer men delar erfarenheten av att vara människa. Eller med Dahlbergs ord: "mellan dessa seende och kännande kroppar finns en förenade erfarenhet av en gemensam värld."⁶⁰ Mellankroppslighet, menar Merleau-Ponty, är ett relationellt apriori och innebär att subjektet förstår att andra kroppar fungerar i världen på samma sätt som en själv. Jag kan uppleva en taktil erfarenhet av någon/något och vara den som bidrar till någon annans upplevelse. Jag kan dessutom ta på min egen kropp och uppleva mig själv som objekt. Folkmarsson Käll uttrycker det som att "Omvändbarheten mellan två aspekter av samma levda kropp [...] inte isoleras till den enskilda kroppen utan kännetecknar även dess relation med den omgivande världen och andra levda kroppar."

⁵⁶ Krueger, "Merleau-Ponty on shared emotions and the joint ownership thesis", 511

⁵⁷ Dock med en psykologi Merleau-Ponty själv drev. Mer korrekt vore det att säga att det finns utforskat material hos Merleau-Ponty som tillsammans med en samtida psykologi skulle komplettera befintlig forskning. Förutom utvecklingspsykologin vore mentaliseringsteorin och Theory of Mind intressanta perspektiv att ställa i dialog med Merleau-Ponty för att utforska förandet av subjektivitet vidare.

⁵⁸ [...] "ty då skulle också svårigheten med de andras erfarenhet omedelbart försvinna: de andra kropparna skulle vara kända av mig på samma sätt som min egen och det vore oproblematiskt samma värld som de och jag hade att göra med." (Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 265)

⁵⁹ Welsh, "The adult-child relationship in breastfeeding and development: a Merleau-Pontian perspective on the existential and social conflicts in childrearing", 652

⁶⁰ Dahlberg, *Vad är kött?*, 78

Merleau-Ponty menar i likhet med Winnicott att vi blir till *med* andra och att individen vet att trots att vi delar en mänsklig natur av att kunna känna/ bli känd på, kan jag inte fullständigt leva mig in i den andres upplevelse. Trots att vi bidrar till varandras erfarenhet innebär mellankroppsligheten alltid en gräns mellan oss.⁶¹ Eller som Merleau-Ponty säger med egna ord:

Det synliga omkring oss verkar vila i sig själv. Det är som om vårt seende formades i dess hjärta, eller som om det mellan det synliga och oss fanns en lika intim förtrohet som mellan havet och stranden. Och likväl är det inte möjligt att vi smälter ihop med det, inte heller att det uppgår i oss [...]⁶²

Det finns en separation mellan oss som mellan havet-stranden. En beskrivning jag som sagt anser är otillräcklig. Med Winnicott och psykologin går det att argumentera för att jag i ett kroppsnära möte kan uppleva vad som pågår i din kropp. Att jag kan gestalta din känsla inom mig, vilket skulle kunna ses som att gränsen mellan oss luckas upp. Detta är tillika empatins funktion. Och något som innebär att den fenomenologiska upplevelsen skulle kunna förklaras som *min*, *din* eller *delad*.⁶³

En liten kärlek är mer värd än en stor vänskap. Kärleken är rik på tecken och livnärs av tyst tolkande.⁶⁴

Närhet och autonomi

Stora delar av Winnicotts arbeten baserades på observationer av mödrar och deras barn. Relationen mellan barn-moder. En ”tillräckligt bra moder” är ett koncept Winnicott myntat och beskriver hur omvårdnaden bör fungera för att barnet ska utvecklas på ett optimalt sätt. Och vad som är relevant gällande omvårdnad är inte biologisk tillhörighet eller att modern är kvinna hävdar Winnicott. På engelska används ordet caregiver - givare av omsorg - vilket ligger nära Winnicotts beskrivning. *Modern* står för en tillräckligt bra och kärleksfull omvårdnad som innebär att barnets behov blir tillgodosedda.⁶⁵ ”Här har vi ursprunget till det sanna självet, som inte kan bli till utan moderns speciella förhållningssätt till barnet, ett förhållningssätt som kan åskådliggöras med det vanliga

⁶¹ Lisa Folkmarson Käll, ”Närhetens intima avstånd. Om känslensinnet som sammanbindande och gränsdragande”, *Tidskrift för genusvetenskap* nr 4 (2013), s. 27-45, 33

⁶² Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 253

⁶³ Enligt nationalencyklopedin är empati en ”förmåga att uppfatta och uppleva en annan människas känslor. Empati kan ses som en form av den avläsning av sinnesstämningar och känslor som vi kontinuerligt gör av människor i vår närhet, begränsad och fokuserad till en viss situation. Denna förmåga att så att säga koppla upp sig mot den andre är en förutsättning för allt socialt samspel både med närstående och i andra sociala sammanhang, till exempel på en arbetsplats.”

Från filosofins håll får vi veta att ”Denna fråga om hur individuella våra känslor och tankar är har under 1900-talet och in i våra dagar inom den fenomenologiska traditionen undersökts med hjälp av begreppen *inkännande* och *enkännande*. Inkännande kan beskrivas som en förmåga att förstå vad den andre känner, medan enkännande innebär att vi har en *gemensam* erfarenhet där vi inte är åtskilda som individer. Inkännande och enkännande erbjuder oss alltså två olika utgångspunkter för att förstå det vi brukar kalla empati.” Jonna Bornemark, ”Inkännande och enkännande i fenomenologin”, *Empati. Teoretiska och praktiska perspektiv* (red. Henrik Bohlin och Jakob Eklund), Lund: Studentlitteratur (2014), 109

Ett begrepp från psykologin som beskriver det som händer när individer sammansmälter i en delad upplevelse är affektintoning. Något som är viktigt i utvecklingen av empati (ur Havnesköld och Risholm Mothander, *Utvecklingspsykologi*, 151ff)

⁶⁴ Gilles Deleuze, *Proust och tecknen* (Glänta produktion, 2015), 44

⁶⁵ Winnicott, *Lek och verklighet*, 31ff

ordet ”hängivenhet” som han säger.⁶⁶ Modern är följaktligen en symbol för någon som finns där för barnets skull enligt Winnicott. Med hängivenhet som sagt, vilket innebär att individen:

helt går upp i och osjälvviskt ägnar sig åt ngt; stundom närmande sig.⁶⁷

Barn-moder möter varandra: ”Mother and her newborn are of one flesh”⁶⁸ säger Wynn och med Merleau-Pontys egna ord kan det låta: ”Thus, between the child and the mother there exists a carnal connection that assists in the immediate identification with the mother; our first social initiation.”⁶⁹ Bornemark formulerar det som att Merleau-Ponty ”kallar detta tidiga erfارande en synkretistisk socialitet som inte har ett individuellt erfارande som sin bas.”⁷⁰

För att mötet ska generera utveckling på barnets villkor behöver modern vara lyhörd på barnets behov samt ha en tolerant inställning till barnets undersökande av verkligheten hävdar Winnicott. Modern måste hålla sitt barn hud mot hud och stabilisera - bära, dess psykiska utveckling. Samt släppa taget om barnet när det är dags.⁷¹ Wynn beskriver det som att:

Holding begins during a mother’s pregnancy as she shifts some sense of herself onto the developing baby growing inside her. Maternal holding includes not only the actual physical holding, but psychic holding which consists of a mother providing ego-coverage for her infant.⁷²

Barnet behöver omvårdnad för sitt liv. Men det räcker inte med relationen barn-moder som sådan hävdar Winnicott, alltså att det finns ett moder-objekt. För sund utveckling behöver omvårdnaden vara empatisk. Precis som Merleau-Ponty pekar på att närheten mellan dig och mig innebär att vi får mening *av* varandra, kan barnet få en meningsfull omvårdnad *av* modern. Wynn uttrycker det som att Winnicotts teorier brister gällande detta. Hon menar att han låter det största ansvaret för att barnets behov blir tillgodosedda hamna på modern och att barnets egen förmåga förbises. ”The infant’s own capacity to make known his needs and to call the mother to care is assumed to be deficient or undeveloped.”⁷³ Det ”absoluta beroendet” Winnicott nämner vid tillfälle indikerar att modern måste tillgodose barnets behov för att barnet annars dör då det inte själv kan förse sig med basala nödvändigheter såsom mat. Men Wynn menar att han utgår ifrån att barnet har en outvecklad förmåga att göra sig förstådd. Något jag anser är en direkt feltolkning. Vad Winnicott tvärtom gör är

⁶⁶ Winnicott, *Den skapande impulsen*, 329

⁶⁷ Enligt Svenska akademiens ordbok

⁶⁸ Francine Wynn, ”The Embodied Chiasmic Relationship of Mother and Infant”, *Human Studies* 19: 253–270 (Kluwer Academic Publishers, 1997), 255

⁶⁹ Welsh, ”The adult-child relationship in breastfeeding and development: a Merleau-Pontian perspective on the existential and social conflicts in childrearing”, 653

⁷⁰ Bornemark, ”Inkännande och enkännande i fenomenologin”, 124

⁷¹ Winnicott, *Lek och verklighet*, 35f

⁷² Wynn, ”The Embodied Chiasmic Relationship of Mother and Infant”, 254

⁷³ Wynn, ”The Embodied Chiasmic Relationship of Mother and Infant”, 253

att framvisa en högst sofistikerad bild av barnets sätt att tydliggöra behov med kroppen.⁷⁴ Framförallt innan barnet har förmåga att uttrycka sig verbalt men också senare i livet. Exempelvis använde Winnicott ibland klotterleken vid terapisesioner. Klotterleken innebar att Winnicott började med att rita ett streck som klienten kompletterade med ett eget och där de sen turades om under en tid. ”Kan vilken sida som helst vara uppåt?” [...] ”Det finns inga regler” så hon vände på mitt klotter och gjorde det till ett löv” säger Winnicott om ett möte med en tonårig flicka. Just den här sessionen slutade med att hon sa: ”Den är alldeles hopklämd, den är inte fri och breder inte ut sig.” Vad klienten ”ser/ritar” blir *efteråt* till verbalt samtal.

Winnicott menar att såsom mötet mellan barn och objekt genererar ett lekområde där barnet kommer åt lärdomar om sig själv och andra, behöver terapeuten skapa en situation där klienten har möjlighet att ”leka” för att på liknade sätt komma åt kunskap om sig själv. Vad han syftar till är att det behöver existera en intuitiv och öppen situation där individen kommer åt något som tidigare inte gick att uttrycka i ord. Enligt Merleau-Ponty är det härifrån vi varseblir verkligheten och kallar situationen där du, jag och ett per-verbalt tillstånd samsas för människans ”ursprungliga” plats.⁷⁵ Från ett annat håll kan vi läsa följande om ursprunglighet:

Men alltsammans börjar långt tidigare, i ett annat rum, i en annan rymd. Fostret i livmoderns omslutande rum har säkert, åtminstone mot slutet av graviditeten och om moderns kropp är lugn, en upplevelse av helhet, av enhet, av att vara i ett hålland som finns där utan att märkas. Psykoanalytikern Donald Meltzer (1988) menar att den upplevelsen har en djupt liggande estetiskt kvalitet i den meningen som det estetiska har med helhet och en svävande harmoni att göra. Den upplevelsen bär vi med oss genom livet och den finns med som en omedveten, inte ens anad bakgrund i upplevelser av djup samhörighet och vördnad, inför naturen (om vi kan uppskatta den), i religiösa och mystiska upplevelser och ögonblicksvis i kärleksrelationer.⁷⁶

Leken - ett fysiologiskt uttryck, främjar tanken enligt Winnicott och är samtidigt kommunikation i sig.⁷⁷ Vad han synliggör i sitt arbete och som en kommentar till Wynn, är att en vuxen individ *kan välja* att *inte* vara lyhörd på den andre vilket ett spädbarn inte kan. En vuxen kan alltså välja att ge omvårdnad. Den vuxnes intention kan vara riktad bort från barnet men barnet måste ständigt vara riktad mot den vuxne. Spädbarnets liv hänger på sättet som barnet är på där ljud, blickar, doft - sinnen som vuxna talande individer kan ha svårt att tolka, *signalerar* behoven. En vuxen individ äger ett verbalt språk som är premierat framför andra språkliga former: bild, känsel, hörsel. Vi har med åren utvecklat sättet att tala men kanske glömt övriga sinnesförmågor. Något som kan medföra

⁷⁴ I *Lek och Verklighet* (2003) ger Winnicott flertalet exempel på hur barn kommunicerar med saliv, lek med snören, spatlar samt bett m.m. Se till exempel sida 39 och 79.

⁷⁵ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 111ff

⁷⁶ Jemstedt, ”Det potentiella rummet - platsen för mötet mellan inre och yttre verklighet”, 86

⁷⁷ Winnicott, *Lek och verklighet*, 185ff

att vi har svårt att tolka barnets sätt att ”tala” snarare än att barnet har en utvecklad förmåga av att uttrycka sig. Något Winnicotts teorier som sagt visar på. Vad han gör som jag ser det, är att påvisa att individer med utvecklat intellekt har ansvar för att använda så många sinnen som möjligt. Att vi *kan* försöka förstå sättet som barnet faktiskt uttrycker sig på vilket ofta sker genom lek.

Mellanrummets utgångar

”Det väsentliga inslaget i min framställning är att lekandet är en upplevelse och alltid en kreativ upplevelse och det är en upplevelse i ett tid-rumkontinuum, ett fundamentalt sätt att leva” säger Winnicott och menar att leken måste få vara fri där den händer i området mellan barn och yttervärlden. I mellanrummet *upplever* barnet och här *uttrycker* sig barnet genom leken där ”detta lekande måste få vara spontant och inte eftergivet eller fogligt.” Leken involverar inre och yttre verklighet samtidigt och kan inte definieras som antingen eller. Leken är en öppen och till och med oändlig plats: ett ”potentiellt rum” som han säger då ”allt ryms i barnets lekande”.⁷⁸

I *Kroppens fenomenologi* undersöker Merleau-Ponty patientfallet Schneider för att utveckla sin filosofi kring kroppens förutsättningar av att kunna vara i världen. Här argumenterar han för att Schneiders spontanitet gått förlorad efter en skada och säger ”Över hela hans beteende vilar något pedantiskt och allvarligt som kommer sig av att han inte kan leka. Att leka är att för ett ögonblick förflytta sig till en imaginär situation, att ha lust att byta `miljö`.”⁷⁹ Han är ”bunden vid det aktuella, han har ingen frihet” som Merleau-Ponty uttrycker det. Psykoanalytikern och läkaren Arne Jemstedt som intresserat sig för Winnicott ger oss ett exempel på lek:

garderoben i hennes rum hade fått en särskild betydelse. Den hade för henne blivit, eller snarare, hon hade valt ut den och gjort den till ett rum, en plats, där hennes fantasi fick spelutrymme. Det var viktigt att det här rummet var skyddat: hon hade satt en lapp på dörren där det stod ”hämligt” med ä och föräldrarna visste att de inte skulle gå över tröskeln utan när de vid speciella tillfällen blev inbjudna.⁸⁰

Till den här lekplatsen tog barnet med sig objekt från omgivningen och iscensatte kanske ”något ur en dröm som låg kvar från natten innan, ilskan mot storasystemen som hade knuffat till henne vid frukostbordet”. I det hämliga rummet flätades inre och yttre verklighet samman till händelser som barnet delvis hade kontroll över men inte fullständigt kunde veta vart det skulle ta vägen. ”Flickan i garderoben *kan* leka och det är lätt att glömma bort att det är en sofistikerad förmåga, en förmåga som så småningom uppnås i samspel mellan det lilla barnet och dem som finns omkring henne i en

⁷⁸ Winnicott, *Lek och verklighet*, 74-88

⁷⁹ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 96

⁸⁰ Jemstedt, ”Det potentiella rummet - platsen för mötet mellan inre och yttre verklighet”, 83

utvecklingsprocess som kännetecknas av både kraft och av ömtålighet.”⁸¹ Winnicott talar om en icke-kommunikation där tillståndet i sig är det mest relevanta. Han talar till och med om tillståndet som en vila, att ”det skall finnas till som en viloplats för individen som är upptagen av den eviga mänskliga uppgiften att hålla isär den inre och yttre verkligheten och samtidigt upprätthålla förbindelsen mellan dem”. Leken är således också en vila.⁸²

Om barnet inte lämnas ifred med sin egen upplevelse av vad som händer, utan får idéer instuckna i garderobens lekområde till exempel, formas barnet utifrån dessa andras idéer. Det är genom detta resonemang Winnicott utvecklat sin teori kring sant och falskt själv. När barnet avbryts av någon som exempelvis säger att hon ska sluta vira in dockan i tejp (vem vet, kanske var hon en blivande kläddesigner) får hon vetskap om hur det ska vara *utifrån* istället för att framkalla vetskap ur en inre upplevelsevärld. Ofta har ja/nej direktiv en god intention men fungerar ändock som vetskap från någon annan. Dikterande villkor kan dessutom vara omedvetna. Kort sagt innebär ett falskt själv att individen lärt sig reagera på krav och anpassa sig till en yttre verklighet, där ett sant själv istället kännetecknas av spontanitet och egenbestämmande enligt Winnicott.⁸³

Kroppen agerar med vetskap om ”något” menar Merleau-Ponty där agerandet kan vara medvetet och/eller omedvetet. Preece uttrycker det på följande sätt:

Merleau-Ponty focuses on the ontological being of a knowing-body, empowering it as the communicative interlocutor within a dynamic ecology. Referring to the body as ”knowing” indicates that from the very beginning, the body is imbued with knowledge. The body is therefore a temporal vessel, shaping past, present and future through interaction. The temporality of the living body is the nexus of its subjectivity.⁸⁴

Kroppen agerar som subjektiv vetskap enligt Merleau-Ponty och fungerar samtalspartner i en dynamisk ekologi som Preece säger. Något som påminner om barnets lek där barnet ”samtalar” med sig själv utan att fullständigt veta vad leken för med sig in i framtiden. Här där flickan leker tyst och stilla i garderoben är hon närmast sin egen kärna: *med* sin egna kropp. Här leker hon som en vuxen koncentrerar sig, likt Cézanne målar eller jag själv fotograferar. Kanske lagar du istället mat eller bygger modellflygplan och oavsett vad vi gör är ”leken” en upptagenhet här och nu för din egen skull menar Winnicott och Merleau-Ponty.⁸⁵

Kroppen är på en fysisk plats i fysisk form där ”uppmärksamheten på livet är vårt medvetande om `begynnande rörelser` i vår kropp” menar Merleau-Ponty.⁸⁶ Kroppen befinner sig i en situation och medvetandet ställer in riktningen på kroppens nästa steg och i den beslutsfattande situationen är

⁸¹ Jemstedt, ”Det potentiella rummet - platsen för mötet mellan inre och yttre verklighet”, 84f

⁸² Winnicott, *Lek och verklighet*, 21

⁸³ Winnicott, *Den skapande impulsen*, 326ff

⁸⁴ Preece, ”The Eco-Improvisatory-Theatre of Merleau-Ponty’s Phenomenological Narrative”, 69

⁸⁵ En egen förståelse för konstupplevelsen vecklar jag ut i masteruppsatsen *About body-building* som finns att hämta på www.diva-portal.org

⁸⁶ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 28

kroppen både psyke och kropp. Eller medveten ”ändamålsenlighet” och fysiologisk ”mekanism” som är ord Merleau-Ponty själv använder.⁸⁷

För Merleau-Ponty är medvetandet delaktigt i kroppens framtida möjligheter: du kan medvetet ta beslut om det där nästa steget och han använder termen ”objektivt tänkande” för att utveckla sin medvetandeteori. Vad subjektet beskriver: tänker: önskar: namnger baseras på tidigare erfarenhet menar Merleau-Ponty och pekar på att medvetenhet uppstår *efter* upplevd tid. Medvetandet blir härigenom en typ av produkt, ett tankeobjekt skapat av passerad tid skulle en kunna säga. Vilket också är anledningen till att det kan kallas *objektivt* tänkande hos Merleau-Ponty. Det finns ”något” att tänka.⁸⁸ Men kroppen riktar sig också mot objekt utifrån motoriska färdigheter där medvetandet inte deltar, något jag berör under kapitlet *Själv i kroppen*. Kroppen har en ”dubbel förmåga” menar Merleau-Ponty. Det är med en medveten samt motorisk vetskap som kroppen varseblir verkligheten som han säger.

Merleau-Pontys kropp har ett intentionellt agerande som baseras inte enbart på medvetandet utan på hela kroppen och här skiljer han sig från Husserl som talar om intentionalitet som en ren medvetandeakt. Enligt Husserl sträcker sig subjektet mot objekt utifrån förnuftets beslut. För att återvända till köket där jag bredde en macka, var mackan intentionellt objekt och själva akten av att rikta mig mot den, intentionaliteten i sig. För Husserl har kroppen i det här köket en medveten ”riktadhet” mot mackan. Men för Merleau-Ponty räcker inte den förklaringen då resten av kroppen också är i köket och agerar utan att medvetandet behöver tala om för kroppen vad den ska göra. För när kroppen brer mackan i köket agerar den även med en ”pre-objektiv syn” som han uttrycker det, där *pre* indikerar ett *före* och *objektivt* innebär att det finns ett objekt det går att tala om. Kroppen agerar alltså på ett sätt som det *ännu inte* går att tala om. Det är när frukosten är klar och kroppen upplevt erfarenheten av att göra en ostmacka som medvetandet kan ta vid och beskriva hur det gick till. Innan kunde vi ana hur de skulle gå, men kanske skar jag mig till exempel på osthyveln vilket jag inte kunnat förutse.

En nu-varande upplevelse, likt leken i garderoben, blir en erfarenhet som förändrar utförandet i framtiden. Att upprepa en erfarenhet: som att hyvla ost, cykla - leka *och bli uppmanad av en annan*, gör erfarenheten till intuitiv kunskap. Och här synliggör utvecklingspsykologin en epistemologisk konsekvens. För vad Winnicott tydliggör är hur barnet lär sig agera i närheten av en annan kropp där det inte alltid är barnets egen upplevelse som genererar kunskap. Alfredo Naffah Neto menar att Winnicott är den psykoanalytiker som tillskrivit kroppen störst betydelse för utvecklingen av psyket samtidigt som han integrerar psyket i kroppen. Och Neto uttrycker det som att ”Winnicott behaves,

⁸⁷ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 27ff

⁸⁸ Merleau-Ponty, *Kroppens fenomenologi*, 15-29

philosophically speaking, as an empiricist: every psyche is born from the *experience* of being a child”.⁸⁹ Welsh påpekar att Merleau-Ponty delar detta synsätt och dessutom hävdar att ”childhood is never fully realized.”⁹⁰

Barnet leker i närheten av andra kroppar och för att leken ska bli för barnets skull och därigenom även för ett vuxet subjekt, behöver leken respekteras. Mamma och pappa behövde bli inbjudna till garderoben som vi fick se utifrån flickans perspektiv. De behövde tålmodigt vänta på barnets signal. Eller på barnets ”gest” som är ett ord Winnicott använder, där respekten innebär att barnets *själv* (i kroppen) stärks.⁹¹ Att kunna leka är det samma som ”att ha en inre rörlighet och en öppenhet inåt och utåt som möjliggör en meningsfullt samspel mellan oss själva och den värld som omger oss” menar Winnicott och betonar hur leken angår alla, inte bara barnet.⁹²

Spegelblicken

Inte nog med att de stora förgrep sig på min vilja, jag kände mig också vara ett byte för deras medvetenhet. Ibland tjänstgjorde denna som en angenäm spegel, men den kunde också förhäxa mig, den förvandlade mig till ett oskäligt djur, ett ting. ”Så vackra vador hon har, den lilla ungen”, sade en dam och böjde sig ner för att klämma på mig. Om jag kunnat säga: ”Vad dum hon är, den här damen! hon som tror jag är en liten hund”, då hade jag varit räddad. Men vid tre års ålder fanns ingen annan hjälp mot den där nedlåtande rösten, det där lystna leendet än att tjutande kasta sig på trottoaren.⁹³

Simone de Beauvoir som är den som yttrat ovan ord och fört barnets talan i sin filosofi, pekar här på hur någon annans blick talar om hur det är - hur *jag* är. Jag är någon med fina vader som någon annan dessutom får ta på. Det här barnet höll inte med och då barnet inte kunde göra sig förstådd på ett talande språk kommunicerade hon sin åsikt genom att ”kasta sig på trottoaren”. Kroppen talade ett tydligt språk genom en fysiologisk förmåga som intelligenta vuxna kunde försöka förstå. de Beauvoir fortsätter med att säga:

När jag gick på Place Saint-Sulpice och höll faster Marguerite i handen som inte förstod sig särskilt bra på att tala med mig, undrade jag ofta: ”Hur ser hon mig?” och jag erfor en våldsam känsla av överlägsenhet, ty jag visste hurdan jag var inuti och det visste inte hon; hon var bedragen av skenet och när hon såg min outvuxna kropp anade hon inte att inuti var det ingenting som fattades. Jag lovande mig själv att när jag blev stor skulle jag inte glömma att man är en fullständig individ vid fem års ålder.⁹⁴

⁸⁹ Alfredo Naffah Neto, ”The imaginative elaboration of body functioning and maternal holding: Winnicott and the formation of the psyche-soma”, *International Forum of Psychoanalysis* (2011), 1-7, iFirst article, 1

⁹⁰ Talia Welsh, ”Who We Were - Merleau-Ponty’s Child Psychology”, Berfrois online, senast uppdaterad 12 juli, 2013, <https://www.berfrois.com/2013/07/maurice-merleau-pontys-child-psychology-talia-welsh>

⁹¹ Winnicott, *Den skapande impulsen*, 362ff

⁹² Jemstedt, ”Det potentiella rummet - platsen för mötet mellan inre och yttre verklighet”, 84

⁹³ Simone de Beauvoir, *En familjeflickas memoarer* (Modernista, 2016), 25

⁹⁴ de Beauvoir, *En familjeflickas memoarer*, 25f

Vad de Beauvoir påtalar i ovan citat är ”spegeln” som kan vara angenäm eller förhåxande. De flesta har säkert mött en leende person och lett tillbaka utan att ha *tänkt* sig för. Eller kanske varit den som matat ett barn och öppnat munnen när skeden närmar sig barnets mun i förhoppning om att barnet ska göra likadant. Den här företeelsen beskriver *spegling* i utvecklingspsykologin. Joachim Bauer som är specialist i allmänmedicin och psykiatri, förklarar spegling genom begreppet ”emotional contagion” vilket kan översättas till emotionell smitta. Den samtidiga processen hos separata individer sker omedvetet och är en medfödd funktion med vilket vi skapar kontakt med omvärlden, inte bara tidigt utan resten av livet. de Beauvoir uttrycker det som att speglingen gjorde henne till ”byte för deras [de vuxnas] medvetande” och kunde antingen vara angenäm eller göra henne till objekt. Enligt Merleau-Ponty är det när jag möter en annan kropp som jag har möjlighet att se mig själv. Den andres blick synliggör mig.

Och alltifrån den stunden kommer rörelse, känsel, seende, genom att tillämpas på den andre och på sig själva [...] Dessa rörelser slutar i ljud och jag hör dem. Precis som kristallen, metallerna och många andra material är jag ett ljudligt varande, men min egen vibration hör jag inifrån [...] ⁹⁵

Speglingen genererar tidiga erfarenhetscheman av möten menar Bauer och kan till och med påverka kroppens biologi och att barnet får möjlighet att använda spegelfunktionen är ytterst viktigt eftersom hjärnans funktioner behöver användas för att inte gå förlorade. Speglingen är alltså en relationell funktion som kräver närheten till en annan kropp för att utvecklas. Vad Bauer dock påpekar är att det inte räcker med att någon finns där hur som helst, utan att den vuxna individen är en ”äkta medspelare som själv kan spegla” som han uttrycker det.⁹⁶ På liknade sätt talar Winnicott om det tidiga mötet när han säger: ”Vad ser barnet när det betraktar moderns ansikte? Min tanke är att barnet i regel ser sig själv. Med andra ord betraktar modern barnet och hennes ansiktsuttryck återspeglar vad hon ser där.”⁹⁷

Speglingens funktion utvecklas i relation till någon annan menar även Winnicott och *hur* den vuxen ser på barnet, har avgörande betydelse för hur barnet upplever mötet. Och då den vuxne speglar barnet innebär det att barnet ser sig själv genom den vuxne. Med andra ord innebär det att den vuxnes ansiktsuttryck som glad, ledsen, arg (eller som gör mig till ett objekt med fina vader) bestämmer barnets upplevelse av sig själv.⁹⁸

⁹⁵ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 268

⁹⁶ Joachim Bauer, *Varför jag känner som du känner. Intuitiv kommunikation och hemligheten med spegelneuronerna*. övers. Mia Engvén. (Natur & Kultur Akademisk, 2007), 49ff

⁹⁷ Winnicott, *Lek och verklighet*, 173

⁹⁸ Winnicott, *Lek och verklighet*, 172ff

...I have spread my dreams under your feet; Tread softly because you tread on my dreams.⁹⁹

OM NÄRHETEN

Barnets första tid innebär att det blir hållet fysiskt och psykiskt av en annan kropp. Någon annans verklighet som är tolkad på sitt sätt, in-verkar i ett tidigt stadie på barnet: kan sticka in huvudet i garderoben där barnet leker och upplever närheten till sin egen kärna. Något som Winnicott visat påverkar barnets själv-känsla. Så vad innebär maktbalansen där ”en vuxen vet mer än barnet” - för barnet och individens fortsatta uttryck i världen? Vems tolkning av verkligheten är det som påbörjar barnets livsberättelse och vem är det egentligen som fortsätter berätta? När två kroppar möts, hur mycket av det som hände i barndomen ligger till grund för vad som sägs här och nu?

Den feministiska forskningen har synliggjort hur den andres blick inverkar och definierar förutsättningar redan från födelsen. Andra röster har påvisat att blickar skapar separation mellan etnicitet, att en egen vithet exempelvis inte önskar ändra en privilegierad tillvaro och därav vandrar blind bland orättvisor.¹⁰⁰ Vad föreliggande text gjort är att den låtit den påverkande blicken gestaltas närmare än i generella ord om hur verkligheten ter sig ”där borta”. Blicken, som vi mer eller mindre medvetet kan göra skillnad med, är en biologisk funktion den mänskliga arten delar och existerar så nära som inom dig själv.¹⁰¹ Jag påverkar dig här/nu och du mig. Liksom Winnicott vill jag framhålla att subjektet börjar hemifrån, att allt vi säger idag delvis har med då att göra. Även tiden i mammas mage spelar roll för vem jag utvecklas till att bli och talar utifrån där vi möts idag. Till och med min mammas mamma och pappor och deras mamma och pappa har betydelse för vem jag är.¹⁰² Med andra ord, innan vi blivit del av ett feministiskt eller annat kämpande kollektiv, påverkar vi den andre med vår individuella kropp här på busshållplatsen eller i kön till biljettluckan.

Enbart genom att vara nära in-verkar vi på varandras kroppar. Det är ett biologiskt faktum. Och härifrån kan vi välja att möta den andre på ett eller annat sätt vilket innebär oändliga variationer på mötet. Tänk dig ett tandläkarbesök. För en person som får panikångest här blir det tydligt hur närheten till en annan kropp påverkar en fenomenologisk upplevelse. Att tandläkarkroppen *faktiskt* kan få mig att uppleva situationen på olika sätt. Jag som får panikångest kommer till dig och lägger mig i din stol. Är rädd innan jag klev in i rummet. Mötte du ens min blick innan du drog fram brickan med verktyg framför ansiktet på mig? Du säger gapa men innan jag är klar bänder du upp

⁹⁹ ur *The Cloths of Heaven* av William Butler Yeats

¹⁰⁰ Se till exempel Edouard Glissant, *Poetics of Relation*, trans. Betsy Wing (The University of Michigan Press, 2010) och Sara Ahmed, ”A phenomenology of whiteness”, *Feminist Theory* (2007), 8:149

¹⁰¹ Blicken innefattar förmågan att se: höra: dofta: smaka: känna och är kroppens förmåga att agera mot en yttre verklighet men också mot sig själv.

¹⁰² Epigenitiken beskriver hur DNA-et förändras med yttre faktorer. ”Stimulerande miljöer, hårda föräldrar, bra bostadsområden, oinspirerande lärare, optimal kost - allt förändrar generna i hjärnan” hävdar neuroendokrinologen Robert Sapolsky i *Varför vi beter oss som vi gör*, övers. Patricia Wadensjö (Natur & Kultur, 2018), 217

min mun och börjar rota runt inuti mig. Du tränger dig in i min kropp med petverktyget och slinter med sköljverktyget som sprutar vatten över mitt ansikte. Lampan bländar så jag kan inte urskilja vad som händer. Jag hör skrammel och känner hur du fumlar med dreggelkragen runt halsen på mig.

En variant av ovan möte mellan kroppar hade kunnat gestalta sig som följer:

Du möter min blick, berättar att du kommer börja med att undersöka överkäken. Att jag kan vara lugn och nicka om det känns obehagligt. Du berättar att du ser mig och kommer ta det försiktigt. Du *är* också försiktig. Berättar hela tiden vad du kommer göra härnäst innan verktyget är där. Jag börjar lita på att du är *med* mig. Jag upplever din omsorg för att använda Winnicotts ord och känner att du håller situationen. Jag är beroende av dig och tacksam för att du gör vad du *kan* för att möta mig på mina livrädda villkor.

För Husserl är det meningsgivande att möta en annan människa för att vi påminner om varandra ”till utseende och beteende.” Fredlund gör oss dock uppmärksamma på att det meningsfulla Husserl talar om kommer ur *akten* av att möta den andre och inte genom en delad upplevelse av mötet, alltså ”att jag får mening *av* den andre.”¹⁰³ Något Merleau-Ponty kritiskt förhåller sig till och tvärtom menar är möjligt. Merleau-Ponty talar om delad erfarenhet och säger ”vars och ens privata värld är inte ställd bredvid allas de andras världar, utan omgiven av dem, ett prov av dem [...]. När vi möts är vi inte fullständigt separerade, vi omger varandra: jag är ett prov av dig. Men vad innebär det? Dahlberg förklarar det som att vi ”inkräktar” på varandra. Eftersom vi inte är fullständigt separerade påverkar du min upplevelse, vilket också exemplet från tandläkarstolen visat.¹⁰⁴

Vad Winnicott synliggör är att mötet Merleau-Ponty menar är meningsfullt för att vi delar upplevelse, kan generera olika typer/grader av mening beroende på kroppens inställning till mötet. Mötet kan vara mer eller mindre meningsfullt för den egna kroppen beroende på *hur* den andre väljer att möta mig. Barnets första relationer inverkar ofrånkomligt på barnet och ibland mer utifrån den vuxnes villkor. Tandläkarkroppen påverkar patientkroppen på ett eller annat sätt. Samtal mellan vänners kroppar kan innebära mer ångest än lugn och ett möte utan din bestämda önska av att vilja höra den andre, kan till och med innebära hjärtkärlsjukdomar.¹⁰⁵

Empatisk förmåga innebär att jag kan uppleva vad en annan kropp upplever. Som tidigare nämnt är det härav jag anser att en kan beskriva det som att kroppar sammanfaller tillskillnad från vad Merleau-Ponty hävdar som insisterar på att det finns en gräns mellan oss. Folkmarson Käll talar om upplevelsen av skogens mossor som en inom-varande erfarenhet, men trots det är skild från kroppen.

¹⁰³ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 18 (min kursivering)

¹⁰⁴ Dahlberg, *Vad är kött?*, 78f

¹⁰⁵ Julianne Holt-Lunstad. ”On the Importance of Relationship Quality: The Impact of Ambivalence in Friendships on Cardiovascular Functioning”, *Annals of Behavioral Medicine* (2007) s. 278-290

Jag vet att mossan existerar *där*.¹⁰⁶ Husserl påtalar att det är meningsfullt att möta en annan kropp för att vi påminner om varandra, Merleau-Ponty för att vi delar upplevelsen av att mötas. Vad föreliggande uppsats föreslår som tillägg är att: på grund av likheten mellan din och min kropp kan det bli ”problematiskt” att dela verklighet. Just för att vi påminner om varann kan det - när vi är nära varandra, bli svårt att urskilja vad som faktiskt är din och min upplevelse. Att likheten mellan oss gör att kroppar *kan* men också *inte* kan: dra en gräns mot den andre.

Sammanfattningsvis så var syftet med ovan utredning att undersöka vad närheten mellan kroppar innebär för Merleau-Ponty och Winnicott. Vad som framkommit är att båda hävdar att kroppar som möts idag har blivit till och fortsätter bli till genom mötet med andra kroppar.

Känslans delade mening visade att Merleau-Ponty och Winnicott menar att vi kan uppleva den andres erfarenhet i en kroppsnära relation och således dela ett tillstånd. Merleau-Ponty hävdar en bestämd gräns mellan kroppar trots en delad erfarenhet. Winnicott å andra sidan menar att barnet utvecklar en förståelse av den gränsen. *Närhet och autonomi* visade att kroppen har behov av andra kroppar men också av närhet till en egen upplevelse. Vad Winnicott visat är att barnets omvårdande relation påverkar utvecklingen av barnets kropp. För att möten mellan barn-kroppen och vuxen-kroppen ska vara ett möte för barnets skull, är den vuxnes inställning till mötet viktigt. Merleau-Ponty hävdar att den egna levande kroppen är den som upplever verklighetens fenomen och utifrån Winnicott kan en fråga sig *vems* upplevelse det egentligen är? *Mellanrummets utgångar* önskade peka på vad som sker i mötet. Eller mer korrekt, på olika riktningar möten kan ta. Och här blev likheterna tydliga mellan Merleau-Ponty och Winnicott. Båda anser att mellanrummet behöver vara fredat från definierade idéer. Mötesögonblicket innebär för dem en lekfull situation. Vad Winnicott framvisade var att en lekfull inställning är något barnet kan lära sig och följer med upp i vuxen ålder. En skulle med andra ord kunna uttrycka det som att Winnicott visar på hur barnet lär sig att vara i Merleau-Pontys fenomenologiska verklighet. Vad *Spegelblicken* gjorde var att peka på hur den andres blick inverkar på kroppen. Vad som blev tydligt utifrån Merleau-Ponty är att blicken har dubbel riktning: den ser ut på världen men kan också vända inåt. Vad Winnicott och de Beauvoir synliggör är att den vuxna blicken ”stämmer” barnets kropp utifrån *hur* den ser på barnet. ”Det är i oss själva som vi ska finna fenomenologins enhet och dess sanna mening”¹⁰⁷ säger Merleau-Ponty, men vad innebär då sann mening om någon annan varit med och bestämt hur du ska uppleva dig själv och verkligheten? Är det ens relevant att tala om subjektivitet som något eget?

¹⁰⁶ Folkmarson Käll, ”Närhetens intima avstånd. Om känselsinnet som sammanbindande och gränsdragande”, 35

¹⁰⁷ Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 42

4 Avslutning

På ändlösa världars havsstränder leker barnen.¹⁰⁸

Ambitionen med föreliggande uppsats var att låta Maurice Merleau-Pontys *kiasm* gå i dialog med Donald Winnicotts *övergångsfenomen* för att undersöka hur deras resonemang kring ett relationellt fenomen som de talar om utifrån olika vetenskapsfält kunde bidra med förståelse för hur fenomenet påverkar den subjektiva kroppen. Till att börja med har det blivit tydligt att trots att begreppet *kiasm* inte dök upp förrän sent i Merleau-Pontys filosofi, berör han fenomenet genomgående. Kiasmen är det odefinierade vara-tillståndet som stora delar av hans filosofiska projekt kretsar kring: det som upplevs i mötet mellan olikheter och äger utvecklingspotential. Kiasmen var ett sätt att tänka nödvändiga motsättningar för Merleau-Ponty och blev namnet som uttalade det obestämbara.¹⁰⁹ Även övergångsfenomenet hos Winnicott är ett vara-tillstånd som upplevs. Det är något som till en början existerar mellan barn-subjektet och yttre objekt och senare i livet är upplevelseområdet för den vuxne. Kiasmen och övergångsfenomenet har förenande likheter.

Frågan jag inledningsvis ställde var: *Hur kan en förstå mellan-mänsklighet hos Merleau-Ponty och Winnicott?* Eller mer specifikt: *Hur kan en förstå kroppslig närhet hos de valda perspektiven?* Mitt syfte var att bidra med perspektiv på subjektiv tillblivelse som sker mellan kroppar.

I kapitel två undersökte jag *kroppsligheten* hos Merleau-Ponty och Winnicott. Vad som blev tydligt här var att den levda kroppen hos Merleau-Ponty *kan* agera i världen. Att subjektet har olika förutsättningar för att kunna där kroppens individualitet samt kontext påverkar förutsättningarna. Att kroppen hos Merleau-Ponty förstår att den är skild från andra. Vad Winnicott synliggör är att det finns ett skede i barnets utveckling där barnet ännu inte förstår separationen mellan sin egen och andras kroppar. Här är den vuxne ställföreträdande subjekt. Kroppsligheten hos Winnicott innebär således utveckling från ett symbiotisk tillstånd mot den egna kroppen.

¹⁰⁸ Rabindranath Tagore

¹⁰⁹ [...] ”denna nedärvda anonymitet hos Mig själv som vi nyss kallade kött, och man vet att det inte finns något namn i den traditionella filosofin för att beteckna detta.” (Merleau-Ponty, *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, 262f)

I kapitel 3 undersökte jag hur en kan förstå mötet mellan kroppar - närheten - hos Merleau-Ponty och Winnicott och vad som framkom var att både Merleau-Ponty och Winnicott anser att subjektets relation till en yttre verklighet ofrånkomligt påverkar subjektets tillblivelse. Winnicott visade att en vuxen, trots goda intentioner, inverkar på barnet enbart genom att vara kropp. Närheten mellan kroppar innebär att ett vuxet kroppssubjekt blir del av barnets subjekt. Ett subjekt som beroende på den omvårdande kulturen, mer eller mindre enkelt, utvecklas löpande i livet. Den vuxne kan med andra ord underlätta för barnet att bli mer av vad den själv önskar.

Vad som också blivit tydligt i undersökningen är att kroppen sällan närmar sig en annan kropp hos Merleau-Ponty. Han talar utan tvekan om kroppens möjlighet av att kunna, men vart finns blickarna som inte enbart ser ut på världen från en egen horisont utan möter andra blickar? Blicken som är framträdande hos Merleau-Ponty och har biologiskt syfte att förena oss som Winnicott visat. I en av Merleau-Ponty postumt publicerade anteckningar säger han: "Kiasm och intrång". Analysera Valerýs idé och till att börja med idén hos de fysiologer som har lokaliserat en kiasm i kroppen. Retorik och fysiologi" [...] "Kiasmen i fysiologi, i retorik."¹¹⁰ En anteckning som skulle kunna peka mot ett intresse för kroppars kiasmiska tillstånd. Att mötet mellan kroppar var ett kommande tema hos Merleau-Ponty.

Vad Winnicott otvivelaktigt gör är att tydliggöra att närvaron av andra kroppar är livsnödvändig. Att kropp *behöver* kropp. Han bidrar med psykosocial och biologisk förståelse för komplexiteten av mötet som innebär att jag behöver vara lyhörd på vad som är din, min eller en delad upplevelse: på vart din och min kropp drar en gräns. Han synliggör svårigheten med att göra en subjektiv tolkning av en fenomenologisk verklighet då andra kroppar inverkar på min upplevelse. "Hjärnan blir platsen för en gestaltning" säger Merleau-Ponty. Genom att förena de valda perspektiven har Winnicott kompletterat med förståelse för komplexiteten av att vara denna psykiska varelse med en psykologi som innefattar empiriska studier och inte enbart är teori.¹¹¹ Vad som också framkommit i mötet mellan Merleau-Ponty och Winnicott, är att Merleau-Pontys psykologi kring barnets utveckling har likheter med Winnicotts utvecklingspsykologi och är ett material som fått lite uppmärksamhet. Det finns därav utrymme för vidare forskning på ett material jag själv bara nuddat vid.

Avslutningsvis har dialogen mellan Merleau-Ponty och Winnicott synliggjort att mötet mellan kroppar är ett förenande men också förpliktigande fenomen.

¹¹⁰ Andén, *Litteratur och erfarenhet i Merleau-Pontys läsning av Proust, Valéry och Stendahl*, 162

¹¹¹ Winnicott själv gjorde en distinktion mellan exempelvis Kleins "forskning" och Freuds "teorier" och pekade på att "I Freuds skrifter bygger det mesta som sägs om spädbarnstiden på ett studium av vuxna i psykoanalys. [...] på ett sätt kan Freud ha försummat spädbarnstiden som ett tillstånd." (Winnicott, *Den skapande impulsen*, 144ff)

5 Litteratur

- Andén, Lovisa. *Litteratur och erfarenhet i Merleau-Pontys läsning av Proust, Valéry och Stendahl*. 201 pp. Uppsala: Department of Philosophy, Uppsala University, 2017.
- Bauer, Joachim. *Varför jag känner som du känner. Intuitiv kommunikation och hemligheten med spegelneuronerna*. övers. Mia Engvén. Natur & Kultur Akademisk, 2007.
- de Beauvoir, Simone. *För en tvetydighetens moral*. övers. Mats Rosengren. Göteborg: Daidalos, 1992.
- de Beauvoir, Simone. *En familjeflickas memoarer*. Modernista, 2016.
- Bornemark, Jonna. ”Inkännande och enkännande i fenomenologin”, *Empati. Teoretiska och praktiska perspektiv* (red. Henrik Bohlin och Jakob Eklund). Lund: Studentlitteratur, 2014.
- Buber, Martin. *Dialogens väsen*. Ludvika: Dualis Förlag, 2008.
- Dahlberg, Helena. *Vad är kött? Kroppen och människan i Merleau-Pontys filosofi*. Glänta produktion & Helena Dahlberg, 2013.
- Deleuze, Gilles. *Proust och tecknen*. Glänta produktion, 2015.
- Folkmarson Käll, Lisa. ”Närhetens intima avstånd. Om känslens som sammanbindande och gränsdragande”, *Tidskrift för genusvetenskap* nr 4 (2013), s. 27-45.
- Havnesköld, Leif och Risholm Mothander, Pia. *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Liber, 2009.
- Hollway, Wendy. *The capacity to care. Gender and ethical subjectivity*. Routledge, 2006.
- Jemstedt, Arne. ”Det potentiella rummet - platsen för mötet mellan inre och yttre verklighet”, *Yttre och inre rum - Svenska psykoanalytiska föreningens skriftserie* nr 3 (1999), s. 83-100.
- Krueger, Joel. ”Merleau-Ponty on shared emotions and the joint ownership thesis”, *Continental Philosophy Review* 46/4 (December 2013).
- Merleau-Ponty, Maurice. ”The Child’s relation with others” trans. William Cobb, *The primacy of perception* (ed. James Edie), 96-155. Evanston: Northwestern University Press, 1964.
- Merleau-Ponty, Maurice. *The Visible and the Invisible*, övers. Alphonso Lingis. Evanston: Northwestern University Press, 1968.
- Merleau-Ponty, Maurice. *The Prose of the world*. Evanston: Northwestern University Press, 1973.

- Merleau-Ponty, Maurice. *Kroppens fenomenologi*, övers. William Fovet. Göteborg: Daidalos, 2006.
- Merleau-Ponty, Maurice. *Lovtal till filosofin : essäer i urval*, övers. Anna Petronella Fredlund. Brutus Östling bokförlag Symposion, 2004.
- Merleau-Ponty, Maurice. *Child psychology and pedagogy. The sorbonne lectures 1949-1952*. Evanston: Northwestern University Press, 2010.
- Merleau-Ponty, Maurice. *Phenomenology of Perception*, övers. Donald A. Landes. Routledge, 2013.
- Naffah Neto, Alfredo. "The imaginative elaboration of body functioning and maternal holding: Winnicott and the formation of the psyche-soma", *International Forum of Psychoanalysis* (2011), 1-7, iFirst article.
- Praglin, Laura. "The Nature of the "In-Between" in D.W. Winnicott's Concept of Transitional Space and in Martin Buber's das Zwischenmenschliche", *The University of Northern Iowa Journal of Research, Scholarship, and Creative Activity*, Volume 2, Issue 2 (Fall 2006).
- Preece, Bronwyn. "The Eco-Improvisatory-Theatre of Merleau-Ponty's Phenomenological Narrative", *Phenomenology & Practice*, Volume 7, No. 2 (2013), pp. 61-77.
- Rilke, Rainer Maria. *Brev om Cézanne*. Raster förlag, 1995.
- Weiss, Gail. *Body Images. Embodiment as Intercorporeality*. Routledge, 1999.
- Welsh, Talia. "Who We Were - Merleau-Ponty's Child Psychology", Berfrois online. Senast uppdaterad 12 juli, 2013. <https://www.berfrois.com/2013/07/maurice-merleau-pontys-child-psychology-talia-welsh>.
- Welsh, Talia. "The adult-child relationship in breastfeeding and development: a Merleau-Pontian perspective on the existential and social conflicts in childrearing", *Phenomenology and the Cognitive Sciences* (2017), 16:649–659.
- Wennerberg, Tor. *Vi är våra relationer : om anknytning, trauma och dissociation*. Natur Kultur Akademisk, 2010.
- Winnicott, Donald. *Den skapande impulsen*. Stockholm: Natur & Kultur, 1993.
- Winnicott, Donald. *Lek och verklighet*, övers. Arne Jemstedt. Stockholm: Natur & Kultur, 2003.
- Wynn, Francine. "The Embodied Chiasmic Relationship of Mother and Infant", *Human Studies* 19: 253–270. Kluwer Academic Publishers, 1997.